

Kunskapsbaserade insatser för social gemenskap med KUBINOL-modellen

Erfarenheter från ett process- och
metodstödsprojekt i fem kommuner
Karina Tilling
April 2024

Göteborgsregionen (GR) består av 13 kommuner som har valt att jobba tillsammans. Vi driver utvecklingsprojekt, har myndighetsuppdrag, forskar, ordnar utbildningar och är storstadsregionens röst i Västsverige, bland mycket annat. I våra nätverk träffas politiker och tjänstepersoner för att utbyta erfarenheter, bolla idéer och besluta om gemensamma satsningar. Allt för att regionens en miljon invånare ska få ett så bra liv som möjligt.

Göteborgsregionen 2024
FoU i Väst
Box 5073, 402 22 Göteborg
gr@goteborgsregionen.se
www.goteborgsregionen.se

Förord

Min rapport *Utveckling av hälsofrämjande och förebyggande insatser för äldre - KUBINOL-modellen*, publicerades hösten 2022. Efter att rapporten publicerades ville flera verksamhetsföreträdare i Göteborgsregionens (GR) nätverk för HoF-verksamheter ha stöd i sitt arbete med KUBINOL-modellen i den egna praktiken. I denna rapport presenteras erfarenheter och resultat från det samskapande projekt som GR:s forsknings- och utvecklingsenhet FoU i Väst nu genomfört tillsammans med fem medlemskommuner; Göteborg, Härryda, Kungsbacka, Mölndal och Stenungsund.

Process- och metodstödsprojektet har syftat till att stödja kunskapsbaserad utveckling av hälsofrämjande och förebyggande insatser i de fem deltagande medlemskommunerna, utifrån KUBINOL-modellens innehåll och metodik. Projektet har även syftat till att samla erfarenheter och dra lärdomar av att använda KUBINOL-modellen i praktiken liksom att bidra till organisatoriskt lärande. Projektet har finansierats av statliga medel för utveckling av en god och nära vård respektive psykisk hälsa och suicidprevention.

Den här rapporten vänder sig till HoF-verksamheter, chefer och verksamhetsutvecklare inom äldreomsorgen. Även övriga intresserade av kunskapsbaserad utveckling i praktiken i socialtjänsten och andra välfärdsorganisationer kan ha nytta av de erfarenheter och lärdomar som dragits.

Jag vill passa på att tacka alla er engagerade deltagare från de fem HoF-verksamheter som har tagit till er ett nytt arbetssätt utifrån KUBINOL-modellen, ”provtänkt” och utvecklat prototyper av nya HoF-insatser. Ni har även delat med er av er professionella erfarenhet och bidragit till gemensamt lärande som ger nya förutsättningar för hälsofrämjande insatser i kommunerna. Förhoppningsvis är de erfarenheter och lärdomar som presenteras i rapporten till nytta för de som vill göra egna kunskapsbaserade utvecklingsresor med KUBINOL-modellen.

Flera kollegor på GR har förtjänstfullt bidragit med värdefull input. Ett särskilt tack vill jag rikta till Anna Haglund och Malin Isaksson för gott samarbete i planering och genomförande av projektet.

Karina Tilling
Göteborg, april 2024

Innehåll

Sammanfattning.....	6
Inledning	8
Projektplanering.....	9
Syfte och fokus i projektet.....	9
Deltagande kommuner och omfattning.....	10
Rapportens syfte	10
Projektinnehåll	10
Behov att utveckla en kunskapsbaserad, hälsofrämjande god och nära vård och omsorg för äldre personer	11
KUBINOL-modellen	12
Genomförande av projektet – metod.....	14
En adaptiv process med fokus på lärande i KUBINOL-metodiken	14
Genomförande av process- och metodstödet i praktiken	15
Uppföljning och analys av erfarenheter och lärdomar	17
Erfarenheter och lärdomar.....	18
Utveckling av insatser för ökad social gemenskap i de fem deltagande kommunerna	18
Några metodexempel från praktiken	19
KUBINOL-modellens användbarhet och nytta i praktiken	20
Erfarenheter och lärdomar från process- och metodstödet.....	25
Gemensamma projektmöten – värdefullt utbyte och fördjupad förståelse för KUBINOL-metodiken i HoF-praktiken.....	29
Diskussion och slutsatser.....	31
Röd tråd i utveckling av insatser	31
Ny samverkan uppstår	31
Gemensamt provtänk och testande skapar delaktighet och relevans	31
Fokus på nyttan motiverar och öppnar upp för utveckling	31
Uppföljning blir en del av insatsen	32
Lärande i kunskapsbaserad praktik uppstår i utvecklingsprocessen	32
Alla pusselbitar liksom befintliga insatser är möjliga ”ingångar”	32
Verksamhetsnära stöd viktigt för etablering av nytt arbetssätt.....	32
Modellen stödjer kommunikation och förankring	33
Ett nytt arbetssätt utvecklas i praktiken	33
Några medskick till dig som vill börja använda KUBINOL-modellen.....	34
Dokumentera processen löpande	34
Nya frågor uppstår – de leder framåt.....	34

Involvera andra i utvecklingsarbetet.....	34
Testa i tid och ofta	35
Håll i och håll ut.....	35
Förslag på fortsatt arbete.....	37
Referenser	39
Bilaga 1. Göteborg – strategisk utveckling	42
Bilaga 2. Göteborg Nordost.....	44
Bilaga 3. Härryda	46
Bilaga 4. Kungsbacka	48
Bilaga 5. Mölndal.....	50
Bilaga 6. Stenungsund.....	52
Bilaga 7. Uppföljningsenkät.....	54

Sammanfattning

Hur kan hälsofrämjande och förebyggande verksamheter nå ut mer jämlikt? Hur kan de göra för att nå nya målgrupper? Detta är exempel på utmaningar som framkom i FoU i Västs forskningsstudie *Utveckling av hälsofrämjande och förebyggande insatser för äldre – KUBINOL-modellen* (Tilling, 2022). På ett mer övergripande plan identifierades systematiskt utveckling av kunskapsbaserade insatser som en möjlighet för HoF att bättre kunna matcha behov i den växande målgruppen äldre och samtidigt skapa värdefullt organisatoriskt lärande och nya samverkansmöjligheter. I studien presenterades KUBINOL-modellen, en arbetsmodell för kunskapsbaserad utveckling av insatser för att uppnå önskad nytta. KUBINOL bidrar även till organisatoriskt lärande i verksamheten. Resultaten liksom modellen togs väl emot av GR:s medlemskommuner och har även uppmärksammats nationellt, relaterat till omställningen till en hälsofrämjande och kunskapsbaserad socialtjänst.

Flera medlemskommuner undrade om det var möjligt att få processtöd från FoU i Väst för att tillämpa KUBINOL-modellen i den egna HoF-praktiken. Utifrån en samskapande process med dialogmöten kring behov i verksamheterna utformades detta process- och metodstödsprojekt tillsammans med fem kommuner: Göteborg, Härryda, Kungsbacka, Mölndal och Stenungsund. Samtliga ville utveckla nya insatser för att förebygga eller bryta ofrivillig ensamhet.

Projektet har syftat till att stödja kunskapsbaserad utveckling av hälsofrämjande och förebyggande insatser i de fem deltagande medlemskommunerna, utifrån KUBINOL-modellens innehåll och metodik. Stödet har även syftat till att samla erfarenheter och dra lärdomar av att använda KUBINOL-modellen i praktiken liksom att bidra till organisatoriskt lärande.

I projektet har regelbundet, enskilt processtöd getts till de fem HoF-verksamheterna. Deltagarna har arbetat med utveckling av den egna insatsen enligt KUBINOL-modellen och löpande dokumenterat processen. Tre projektträffar har genomförts för att skapa gemensamt utbyte av erfarenheter och lärande verksamheterna emellan. Ett gemensamt tema för de insatser som utvecklats i kommunerna under projekttiden har varit att skapa social gemenskap för att bryta ofrivillig ensamhet hos äldre personer. Kommunerna i projektet har både arbetat med strategisk utveckling (innehåll och uppdrag i nya tjänster) och testat att utveckla olika insatser. Varje kommun har arbetat utifrån de behov och uppdrag samt den önskade nytta som varit aktuella för dem. Tillämpningen av KUBINOL-modellen i praktiken visar att flera av de utmaningar som tidigare identifierats, exempelvis att nå ut till fler och mer jämlikt, att möta upp nya behov och att följa upp insatser, kan hanteras med hjälp av metodiken. Genom att använda relevant tillgänglig kunskap och matcha den mot den önskade nyttan, behoven i målgruppen och det egna uppdraget har mer jämlika och ”träffsäkra” insatser skissats fram och prövats under projekttiden. Dialog och nya samverkansmöjligheter har samtidigt tagit form på olika vis, där målgruppen, kollegor i olika delar av äldreomsorgen, kommunen och lokala aktörer involverats.

Uppföljningar som genomförts under projekttiden visar att:

- deltagarna har fått en djupare förståelse för betydelsen av kunskapsbaserat arbete
- processtödet har bidragit till att deltagarna lär sig genom att göra och att de i kombination med modellen skapat en röd tråd i utveckling av insatser.
- metodiken har bidragit till att konkretisera och analysera innehållet i det egna arbetet och de hälsofrämjande insatser som planeras och genomförs
- ett organisatoriskt lärande har utvecklats och bidragit till ett mer strukturerat och kunskapsbaserat arbetssätt i praktiken
- ökat fokus på att utforska och identifiera behov och förutsättningar i målgruppen, vilket möjliggör utveckling av mer "träffsäkra" insatser
- ny intern och extern samverkan har inletts med olika aktörer och funktioner utifrån önskad nytta, exempelvis hemtjänst och pensionärsföreningar.

I rapporten biläggs sammanfattande beskrivningar av de nya insatser som utvecklats i praktiken under projekttiden, utifrån strukturen i KUBINOL-modellen. Med utgångspunkt i de erfarenheter och lärdomar som dragits ges också medskick till den som vill använda KUBINOL-modellen i det egna utvecklingsarbetet.

Inledning

Om offentlig sektor ska klara av dagens och morgondagens utmaningar kan vi inte fortsätta att göra som vi alltid har gjort. Vi behöver tänka och göra radikalt annorlunda. Därför måste innovation ses som en naturlig del av kärnverksamheten. Och tester, misstag och lärdomar vara det självklara arbetssättet.”

Sveriges kommuner och regioner, 2023a.

Denna rapport beskriver erfarenheter och lärdomar från ett projekt där KUBINOL-modellen (Tilling, 2022) använts för att utveckla kunskapsbaserade insatser i praktiken. Arbetsgrupper från hälsofrämjande och förebyggande (HoF) verksamheter i fem kommuner har fått process- och metodstöd i att utveckla egna insatser som bidrar till ökad social gemenskap för äldre personer. Exempelvis har en ny insats tagits fram och prövats i samverkan mellan HoF och hemtjänsten för att skapa social gemenskap för personer som har svårt att ta sig ut. En annan ny insats är sillfrukosten, en kravlös och kontaktskapande social aktivitet riktad till ensamboende äldre män.

I den föregående forskningsstudien från Göteborgsregionen, FoU i Väst (Tilling, 2022) beskrevs flera angelägna utmaningar i kommunernas hälsofrämjande och förebyggande verksamheter för äldre personer¹ (HoF):

- att nå ut till fler äldre personer
- att nå ut mer jämlikt än idag
- att nå svårnådda grupper (män, utrikesfödda, ofrivilligt ensamma)
- att kunna möta upp nya behov
- att nå ut tidigare än idag.

I studien identifierades flera angelägna utvecklingsbehov i verksamheternas arbetssätt, såsom att:

- definiera den önskade nyttan i insatser
- fånga behov i målgruppen
- använda bästa tillgängliga kunskap
- följa upp och utvärdera insatsers nytta
- ta tillvara professionell expertis
- synliggöra resultat
- främja lärande utifrån erfarenhet.

¹ Inom äldreområdet finns i alla GR:s medlemskommuner hälsofrämjande och förebyggande verksamheter (HoF), som riktar sig till äldre personer. I dessa verksamheter erbjuds olika icke-biståndsbedömda insatser, såsom mötesplatsaktiviteter, fixartjänster och förebyggande hembesök.

Organisatoriska utmaningar i HoF sågs i:

- utrymme, struktur och metodik för systematisk utveckling av insatser
- otydlig inriktning och osäker finansiering
- samverkan med nyckelaktörer
- förutsättningar för organisatoriskt lärande

Som förslag på arbetsmodell för att utveckla kunskapsbaserade insatser i praktiken presenterades KUBINOL-modellen (Tilling, 2022). Modellens namn står för kunskapsbaserad utveckling av insatser för att uppnå önskad nytta och skapa organisatoriskt lärande, se avsnittet KUBINOL-modellen längre fram. Flera av de utvecklingsområden som identifierades i studien sammanfaller med inriktningen i den kommande socialtjänstlagen liksom omställningen till en god och nära vård, se avsnittet Bakgrund. Studiens resultat och KUBINOL-modellen (Tilling, 2022) togs väl emot av medlemskommunerna och fick även nationell uppmärksamhet. Tidigt framfördes önskemål från flera medlemskommuner om stöd i att arbeta med KUBINOL-modellen i praktiken.

Projektplanering

För att ta fram ett relevant projektinnehåll har gemensamma dialoger inledningsvis förts med HoF-representanter från intresserade kommuner. Två dialogmöten kombinerat med avstämningar med representanter i HoF-nätverket² har genomförts. Följande behov, synpunkter och önskemål från HoF har legat till grund för projektets innehåll och utformning:

- Behovet av processtöd beskrevs i termer av att det innebär ett nytt tänk med KUBINOL-modellen, som man ville få stöd i att träna på i den egna praktiken.
- Processtödet förväntades dels stödja utvecklingen av en egen insats, dels skapa ett lärande i KUBINOL-metodiken.
- Stort intresse fanns av att utveckla ett systematiskt arbetssätt i den egna verksamheten, med fokus på nytta/effekt.
- Olika förutsättningar och behov beskrevs i kommunerna, vilket talade för ett huvudsakligen individuellt processtöd.
- Det fanns även intresse för en eller flera gemensamma träffar för utbyte mellan verksamheter under projektiden.
- Processtödet önskades i den ordinarie verksamheten för att där etablera ett nytt arbetssätt och skapa lärande.

Syfte och fokus i projektet

Process- och metodstödsprojektet har syftat till att stödja kunskapsbaserad utveckling av hälsofrämjande och förebyggande insatser i de fem deltagande medlemskommunerna, utifrån KUBINOL-modellens innehåll och metodik. Processtödet har även syftat till att samla erfarenheter och dra lärdomar av att använda KUBINOL-modellen i praktiken liksom att bidra till organisatoriskt lärande.

² Nätverket leds av GR och består av representanter för medlemskommunernas HoF-verksamheter.

Ett gemensamt övergripande fokus för de insatser som utvecklats i respektive kommun har utgjorts av att förebygga eller bryta ofrivillig ensamhet hos äldre personer. Varje kommun har arbetat utifrån de behov, de uppdrag och den önskade nytta som varit aktuella för dem.

Deltagande kommuner och omfattning

I projektet har HoF-verksamheter i fem kommuner deltagit: Göteborg, Härryda, Kungsbacka, Mölndal och Stenungsund. Arbetsgrupperna från respektive kommun har bestått av två till sju personer med olika professioner, såsom aktivitetspedagog, verksamhetsutvecklare och enhetschef. Deltagarna har lagt tid på utveckling av egen insats, inklusive löpande dokumentation, enskild handledningstid, tre gemensamma projektmöten samt en presentation vid en konferens. Arbetsinsatsen har uppskattningsvis inneburit cirka 2–4 timmars arbetstid per vecka i genomsnitt per person. Projekttiden har avsett aktiviteter under perioden maj till och med december 2023.

Rapportens syfte

Den här rapporten syftar till att förmedla erfarenheter och lärdomar från att använda KUBINOL-modellen i den hälsofrämjande praktiken, utifrån det process- och metodstödsprojekt som genomförts. En förhoppning är även att bidra med inspiration och exempel till hjälp för verksamheter som vill använda KUBINOL-modellen.

Projektinnehåll

Innehållet i process- och metodstödsprojektet har huvudsakligen utgjorts av följande tre delar, vilka beskrivs närmare i kommande metodavsnitt.

1. Regelbunden handledning av respektive kommuns arbetsgrupp.

Handledningen har huvudsakligen skett via Teams, cirka 1,5 timme/tillfälle. Sex stycken ordinarie handledningstillfällen har genomförts i respektive kommun, totalt 30 stycken. Handledare har varit Karina Tilling, ansvarig projektledare och forskare vid FoU i Väst, GR (i texten används fortsättningsvis beteckningen handledare).

2. Tre gemensamma, handledda projektmöten för utbyte av kunskap, erfarenheter och lärande i KUBINOL-metodik i praktiken.

3. Kunskapsunderlag, dokumentation och utbyte via gemensam Teams-yta.

En översikt av projektets innehåll presenteras i figur 1 nedan. En beskrivning av metod och genomförande i respektive del (1–3) ges i metodsavsnittet längre fram.

Vad	Deltagande HoF- verksamheter	Process- och metodstöd
Kunskapsbaserad utveckling av hälsofrämjande och förebyggande insatser utifrån KUBINOL-modellen	Göteborg Härryda Kungsbacka Mölnadal Stenungsund	Handledning *6 Projektmöten *3 Kunskapsunderlag

Figur 1. Illustration av projektinnehåll

Utöver ovanstående projektaktiviteter har information om projektet spridits via GR:s HoF-nätverk. I slutet av projektet genomfördes ett gemensamt KUBINOL-seminarium vid Mötesplats för gemenskap, som vände sig till samtliga HoF-verksamheter i Göteborgsregionen. Då presenterades dels övergripande projekterfarenheter, dels delade projektdeltagare sina erfarenheter utifrån nuläget i respektive kommuns utvecklingsprocess.

För att sätta in behov och utveckling av kunskapsbaserade hälsofrämjande insatser i socialtjänsten i sin större kontext görs en kort bakgrundsbeskrivning nedan, följt av en beskrivning av KUBINOL-modellen.

Behov att utveckla en kunskapsbaserad, hälsofrämjande god och nära vård och omsorg för äldre personer

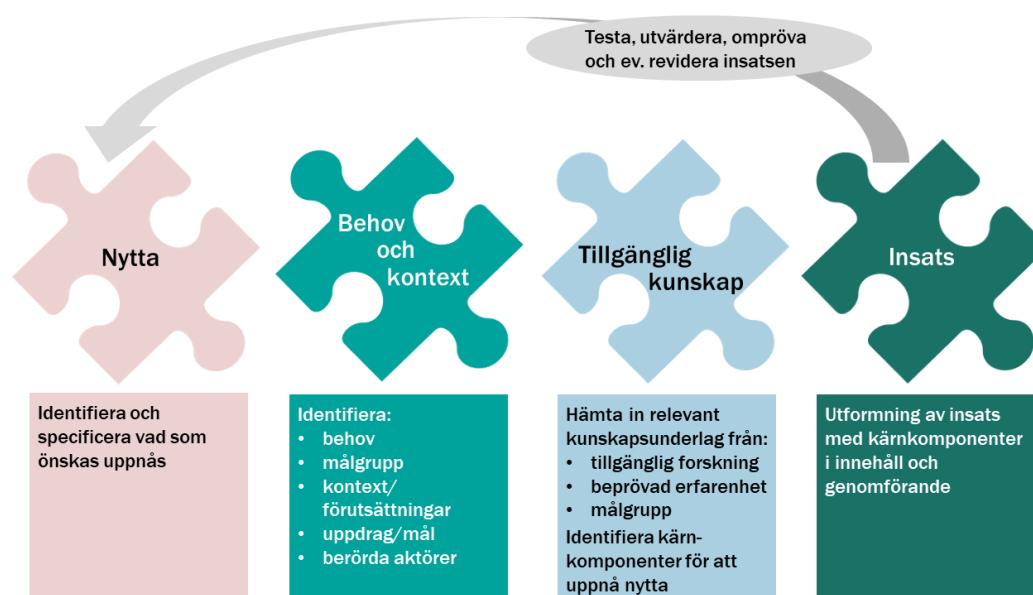
Det finns stora utmaningar inom vården och omsorgen i kommunerna under de kommande åren utifrån demografisk utveckling, ökande vård- och omsorgsbehov, rekryteringsbehov och ekonomiska förutsättningar (se till exempel SKR, 2023a). I förslaget till den nya socialtjänstlag (SOU 2020:47) som förväntas träda i kraft under 2025, betonas att socialtjänstens insatser ska ha ett förebyggande perspektiv, främja jämlika och jämställda levnadsvillkor, vara lätt tillgängliga, ha en tydligare roll i samhällsplaneringen och vara kunskapsbaserade. Det senare innebär att insatser ska utformas i enlighet med vetenskap och beprövad erfarenhet. Genom att arbeta förebyggande på såväl samhälls-, grupp- som individnivå förväntas socialtjänstens resurser kunna användas mer effektivt, vilket "...kan bidra till att ge en bättre balans mellan kommunens resurser och behov" (SOU 2020:47, s 969). Att utveckla förebyggande och främjande arbete utgör även en viktig del i omställningen till en hållbar god och nära vård (SOU 2019:29, SKR 2023b) i kommunerna. Sveriges kommuner och regioner (SKR) beskriver den framtida utvecklingen i termer av "En god, nära vård och omsorg och ett sektorsövergripande förebyggande arbete för en jämlik folkhälsa och god psykisk hälsa (2023a)". Omställningen till en god och nära vård och omsorg beskrivs utifrån fyra huvudfokus: person och relation, aktiv medskapare, samordning utifrån personens fokus samt proaktivt och hälsofrämjande (SKR, 2023b). SKR ser behov av att utveckla "En moderniserad och lättillgänglig socialtjänst med ett kunskapsbaserat och förebyggande arbete som sker i samverkan på såväl individ- som samhällsnivå" (2023a).

Andra utmaningar och förslag som relaterar till KUBINOL-modellen och projektet beskrivs i utredningar om ledning och styrning i välfärdssektorn liksom i forskning om evidensbaserad praktik i socialtjänsten. En tillitsbaserad ledning och styrning som tar tillvara medarbetarens kompetens och erfarenhet föreslås skapa högre kvalitet i välfärdstjänsterna och beskrivs som en viktig väg framåt. Här lyfts delegerad verksamhetsutveckling, gränsöverskridande samarbeten, relationsbyggande och lösningar med medborgaren i centrum fram som framgångsfaktorer (SOU 2018:47, SOU 2018:38). I tidigare forskning har utveckling av kunskapsbaserade arbetssätt och professionellt lärande setts som viktiga behov att uppmärksamma för att utveckla en mer evidensbaserad socialtjänstpraktik (se till exempel Avby, 2015, 2018). Uppföljning av resultat utifrån kvalitetsaspekter som är viktiga för användaren har beskrivits som både angeläget och svårt på enhetsnivån i äldreomsorgen (Karlsson och Tilling, 2017). Att utveckla metodstöd för att bidra till en lärande organisation i socialtjänsten har betonats i förarbeten till nya socialtjänstlagen (SOU 2018:32).

Nedan beskrivs KUBINOL-modellen, som syftar till kunskapsbaserad utveckling av insatser för att uppnå önskad nytta och skapa organisatoriskt lärande.

KUBINOL-modellen

KUBINOL-modellen (se även Tilling, 2022) är generell och kan tillämpas som struktur och metodik för ett kunskapsbaserat arbetssätt i olika delar av socialtjänsten, oavsett önskad nytta i insatsen.

Figur 2. KUBINOL-modellen. Modell för kunskapsbaserad utveckling av insatser för att uppnå önskad nytta och skapa organisatoriskt lärande (Tilling, 2022).

I den kunskapsbaserade utvecklingsprocessen identifieras den önskade nyttan (vad som ska uppnås med insatsen), behov och kontext (vilka behov som ska tillgodoses, primär målgrupp, de kontextuella förutsättningarna, verksamhetens uppdrag och mål, aktörer som berörs och möjliga medskapare) liksom tillgänglig kunskap (från målgrupp, närstående, professionell expertis, beprövad erfarenhet och tillgänglig

forskning). När det gäller kunskap identifieras även kärnkomponenter, vilket är centrala delar som är betydelsefulla att tillgodose i utformningen av insatsen för att uppnå den önskade nyttan. I projektet har exempelvis trygghetskänsla liksom personalens stöd i relationsskapande identifierats som kärnkomponenter i mottagandet av nya besökare vid en mötesplats.

Insatsen skissas fram, utvecklas, testas, utvärderas, omprövas och revideras parallellt i processen för att matchas med den önskade nyttan och de övriga pusselbitarna. I praktiken kan processen ta sin början via vilken pusselbit som helst och den kan användas för att utveckla en ny insats såväl som att ompröva/utveckla en befintlig insats. Exempelvis kan utvecklingsinitiativet uppstå genom att ett nytt behov i målgruppen identifieras eller från ett nytt politiskt mål för verksamheten. Eller kanske har en befintlig insats inte nått den målgrupp som avsågs och därför behöver den omprövas. Det kan också komma ny kunskap, om exempelvis ofrivillig ensamhet hos äldre, som påverkar önskad nytta och/eller definitionen av målgrupp och behov. Oavsett orsaken till att utvecklingsbehovet uppstår, det vill säga utifrån vilken pusselbit, kan modellen användas för att utveckla en insats som uppnår den önskade nyttan. Pusselbitarna utgör en sammanhängande struktur och metodik för utvecklingsprocessen, där en växelverkan kontinuerligt sker mellan pusselbitarna. Exempelvis kan kunskap om samband mellan socioekonomi, ensamboende och ålder i relation till ofrivillig ensamhet påverka vilken målgrupp som definieras som primär och leda till att statistik för området kring en mötesplats blir intressant.

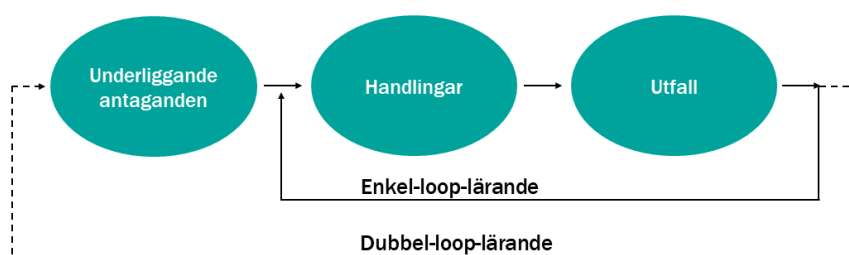
Till skillnad från exempelvis PDCA/PDSA-cykeln (Plan-Do-Check/Study-Act), som syftar till att förbättra befintliga processer och produkter genom återkommande kontrollcykler (Wikipedia, 2024), är KUBINOL en modell för utveckling av insatser utifrån en kunskapsbaserad arbetsmetodik. KUBINOL är dynamiskt utformad och ger stöd för en samtidigt systematisk och adaptiv arbetsprocess, där innehållet i en pusselbit påverkar de andra delarna i ett ömsesidigt beroende. Ny kunskap om målgruppen kan exempelvis uppmärksamma eller definiera nyttan på ett mer informerat vis och i sin tur leda till att insatsen preciseras.

Genomförande av projektet – metod

Projektets syfte har en utforskande karaktär och metoden för genomförande av process- och metodstödet har anpassats därefter. Det innebär att stödet har anpassats utifrån den önskade nyttan, att utveckla nya kunskapsbaserade arbetssätt och lärande utifrån KUBINOL-modellen. Denna typ av utmaning kräver nya sätt att tänka eller göra saker på och brukar beskrivas som adaptiva (se till exempel Haifetz, 1994). Nedan beskrivs vad en adaptiv ansats har inneburit i projektet, därefter beskrivs respektive aktivitet i projektet lite närmare metodmässigt.

En adaptiv process med fokus på lärande i KUBINOL-metodiken

Process- och metodstödet har utvecklats med en adaptiv ansats, där de behov och erfarenheter som identifierats över tid har påverkat valet av design och innehåll i process- och metodstödet. En ambition har varit att tillämpa tillgänglig kunskap från organisationsforskningsområdet. Vägledande för designen av processtödet har därför varit att stimulera till utveckling av professionellt och organisatoriskt lärande när KUBINOL-modellen tillämpas i praktiken. Här har teorin om enkel- respektive dubbel loop-lärande utgjort en utgångspunkt. Att skilja enkel-loops-processer (hur något ska göras) från dubbel-loops-processer (vad som egentligen bör göras) har beskrivits av organisationsforskaren Argyris (1977, 1999), se figur 3 nedan.

Figur 3. Enkel-loop-lärande respektive dubbel-loop-lärande

Källa: Illustration baserad på Argyris, 1999, egen översättning.

De *underliggande antagandena* styr varför vi gör det vi gör, *handlingarna* är det vi gör och *utfallet* är det vi får ut av vad vi gör. Enkel-loopen fungerar väl som lärandemodell när både målet (utfallet) och medlet (handlingen) för att nå dit är tydliga och adekvata. I standardiserade processer, där rutiner för genomförande (handlingar) kan utarbetas för att leda till det önskade utfallet fungerar enkel-loop-lärande väl. Ett exempel på det är en utarbetad rutin för att tvätta händerna på ett systematiskt vis (handling) för att undvika smittspridning (utfall). Om inte händerna blir rena (negativt utfall) kan orsaken sökas i hur väl rutinen fungerar. I praktiken kan det bero på att något i tvättrutinen missats eller är oklart för användaren, vilket kan korrigeras med en tydligare beskrivning, utbildning eller praktisk övning. Här är enkel-loop-lärandet tillräckligt för att nå det önskade utfallet.

När det vi gör inte leder till det vi vill krävs däremot en dubbel-loop-lärande process. Här ”backar” man tillbaka, till de underliggande antaganden som styr varför vi gör det vi gör. (Argyris, 1999). Förenklat skulle man kunna säga att enkel-loop-processer motsvarar förbättringsprocesser som matchar mer tekniska utmaningar, medan dubbel-loop-processer motsvarar utvecklingsprocesser för adaptiva utmaningar. Genom att skilja på dessa två typer av lärandeprocesser kan olika syften uppnås.

Ett exempel i HoF-praktiken kan vara att man trots olika handlingar inte når ut till nya personer i målgruppen (utfall). Genom att gå tillbaka till de underliggande antagandena öppnas nya möjligheter för att lyckas.

Organisationsforskningen visar att dubbel-loop-lärande är svårt att få till i praktiken. Det beror exempelvis på att olika professioner lärt sig vissa sätt att göra saker på som man håller sig till och som man är skicklig på. I sin tur sker sällan större misstag som skulle ha kunnat leda till ifrågasättande och omprövning av metoderna, det vill säga man hamnar i ett enkel-loop-lärande med justeringar av handlingar snarare än dubbel-loop-lärande genom omprövning av de underliggande antagandena bakom handlingarna. Argyris (1991, egen översättning) har i en klassisk artikel beskrivit behovet av att lära sig att resonera kring sitt eget beteende som avgörande för att utveckla lärandet, det vill säga *hur* vi tänker:

Att lära människor att resonera kring sitt beteende på nya och mer effektiva sätt bryter ner de försvar som blockerar inlärning.³

Argyris (ibid.) menar att våra handlingar i hög grad styrs av de ”program” vi har i oss i form av kognitiva regler och tankesätt och att vi behöver utmana dem för att skapa lärande och utveckling. Annorlunda uttryckt kan man säga att vi behöver skilja på att göra saker rätt (produktivitet) och att göra rätt saker (effektivitet).

Ett syfte med KUBINOL-modellen är att generera organisatoriskt lärande (Tilling, 2022) genom att aktivera dubbel-loop-lärande-processer när man utvecklar insatser. Enligt modellen identifieras och definieras nyttan och innehållet i en insats utifrån målgruppens behov, den aktuella kontexten, verksamhetens uppdrag, bästa tillgängliga kunskap samt erfarenheter från löpande test/utvärdering/revidering. Genom att arbeta iterativt med modellens fem delar möjliggörs kontinuerliga dubbel-loop-processer när man utvecklar och genomför en insats. Samtidigt uppmuntrar KUBINOL-metodiken till samverkan och samskapande, vilket ytterligare stimulerar utbyte och lärande mellan olika berörda aktörer. Nedan beskrivs hur den adaptiva ansatsen med fokus på att skapa lärande i KUBINOL-modellen sett ut i praktiken i projektet.

Genomförande av process- och metodstödet i praktiken

Process- och metodstödet i projektet har bedrivits adaptivt, utifrån en dubbel-loops-lärandeprocess (se figur 3 ovan). I praktiken har det inneburit att ansvarig handledare i de olika projektaktiviteterna har utforskat nuläget och det aktuella behovet av stöd, i dialog med deltagarna. Nedan beskrivs metoden i projektets olika delar lite närmare.

³ Original: Teaching people how to reason about their behavior in new and more effective ways breaks down the defenses that block learning.

Handledda process- och metodstödmöten

Löpande under projektet har respektive arbetsgrupp fått enskild handledning. Detta har skett regelbundet under perioden juni till november 2023, vid totalt 30 tillfällen. Varje handledningstillfälle har omfattat cirka en och en halv timme. Utifrån det aktuella nuläget har handledningen fokuserats på den eller de delar i KUBINOL-modellen som varit mest angelägna för att komma vidare i utvecklingsprocessen. Det har inneburit ett växelvis fokus på de olika pusselbitarna i olika skeden, där nytt underlag i en del lett till nya förutsättningar och frågor i en annan vilket sammantaget lett processen framåt. Längre fram ges några konkreta exempel på detta från projektet. Handledaren har fungerat som samtalsledare och i dialog med deltagarna identifierat nuläge, aktuella utmaningar och möjliga nästa steg kopplat till modellens olika delar. På så vis har kunskap och lärande om KUBINOL-modellen i praktiken byggts upp parallellt med det egna utvecklingsarbetet. Mellan varje handledningstillfälle har deltagarna löpande dokumenterat sina pågående utvecklingsprocesser i skisser, strukturerade utifrån KUBINOL-modellens olika delar. Dessa dokument har delats inför varje handledningstillfälle och utgjort ett underlag för den handledda dialogen. Vid varje handledningstillfälle har anteckningar tagits, som delats med deltagarna.

När gemensamma behov i grupperna har identifierats av handledaren har detta kunnat läggas in i programmet för de tre gemensamma projekträffar som genomförts, se nedan. Även kunskapsunderlag såsom forskningsresultat och statistik relaterat till ofrivillig ensamhet hos äldre har sökts fram och delats, som stöd och exempel på hur tillgänglig kunskap kan användas i praktiken.

Gemensamma projektmöten

För att stimulera till utbyte av erfarenheter och ökat lärande mellan verksamheterna har tre gemensamma projektmöten arrangerats i GR:s lokaler i Göteborg, i maj, september och november 2023. Mötena har letts av handledaren och anpassats utifrån behov och frågor som framkommit vid processtödmöten, exempelvis med fokus på att identifiera potentiella nya samverkanspartners, att använda statistik över målgruppen och att fånga in och definiera kärnkomponenter i professionell "tyst" erfarenhet hos kollegor.

Vid dessa gemensamma projektmöten har deltagarna presenterat var de befinner sig i sina respektive utvecklingsarbeten (se sammanställning från november 2023 i bilaga 1–6). Detta har även varit ett tillfälle för erfarenhetsutbyte om hur det är att använda KUBINOL-modellen. Varje mötestillfälle har avslutats med en anonym skriftlig uppföljning med frågor kopplade till projektets syfte.

Kunskapsunderlag, dokumentation och utbyte via gemensam Teams-yta

Under projekttiden har mötesanteckningar och annan dokumentation, projektinformation, kunskapsunderlag och deltagarnas egen dokumentation av sin utvecklingsprocess regelbundet delats via en gemensam Teams-yta. Projektytan har även använts för löpande frågor och utbyte mellan projektdeltagare och handledare i

den gemensamma diskussionstråden. Enskilda kontakter i mer specifika frågor har skett via e-post.

Övriga projektaktiviteter för lärande och spridning av erfarenheter

I projektets slutfas har deltagarna tillsammans med handledaren planerat och genomfört ett gemensamt seminarium vid GR:s konferens Mötesplats för gemenskap. Vid seminariet presenterade samtliga fem kommuner sina pågående arbeten (se bilaga 1–6). Under hösten 2023 presenterades KUBINOL-modellen och processstödsprojektet även utanför GR, exempelvis vid Föreningen FoU Välfärds nationella konferens och NORM-konferensen om funktionshinder och åldrande vid Göteborgs universitet.

Under projektperioden har samtliga medlemskommuner som deltar i GR:s nätverk för hälsofrämjande och förebyggande verksamheter (HoF-nätverket) haft möjlighet att ta del av erfarenheter och resultat vid ordinarie nätverksträffar. Erfarenheter från projektet har även återförts till övriga berörda nätverk på GR.

Uppföljning och analys av erfarenheter och lärdomar

För att samla erfarenheter och lärdomar från projektet har mötesanteckningar tagits vid samtliga process- och metodstödstillfällen. Anteckningarna har delats med deltagarna. Anonyma skriftliga uppföljningar i form av frågeformulär med utrymme för fritextsvar har gjorts i samband med projektmötena i september respektive november. I dessa har frågor ställts kopplade till projektets syften, inklusive frågor om modellens och stödets förbättrings- och utvecklingspotential (se bilaga 7). De skriftliga uppföljningarna har därefter sammanställts av den FoU-medarbetare som antecknat under senare process- och metodstöds- samt projektmöten. I analysfasen har handledaren stämt av preliminära kategoriseringar med denna kollega.

Erfarenheter och lärdomar

Hur farlig är egentligen ensamhet? Kan det rentav vara livsfarligt att vara ensam, som rökning, som att sitta stilla för många timmar på en konferens, i en tågkupé, som övervikt? Det är naturligtvis svårt att studera, svårt att renodla ensamhetskänslan från andra faktorer som påverkar hälsan, men det finns studier som visar hur ensamhet kan göra ont, hur ensamhetskänslan tänder samma områden i hjärnan som fysisk smärta. Mängden stresshormoner stiger, sömnen oroas, blodtrycket ökar. Immunförsvaret sviktar. /.../ Ensamhetskänslan blir som en svag men långdragen feber, en kronisk tärande inflammation. (Rosengren, A., 2021, s. 177)

Utveckling av insatser för ökad social gemenskap i de fem deltagande kommunerna

Under projekttiden har arbetsgrupperna i de fem deltagande kommunerna arbetat med att utveckla en ny insats för att bryta ofrivillig ensamhet hos äldre personer. Ofrivillig ensamhet har flera negativa konsekvenser på hälsa och livskvalitet (Folkhälsomyndigheten, 2024; Kunskapsguiden, 2024; Region Stockholm, 2021; Socialstyrelsen, 2023; VGR och Högskolan i Skövde, 2022) och är ett prioriterat område i de deltagande verksamheterna. De olika insatserna har utvecklats utifrån de behov, uppdrag och sammanhang som funnits i respektive kommun, vilket gör att både processer och insatser kommit att se olika ut. Den övergripande nyttan med insatserna har däremot blivit en gemensam nämnare, i form av att öka social gemenskap. I sig har fokus på den önskade nyttan, i stället för den underliggande problematiken ofrivillig ensamhet, lagt grunden för en konstruktiv process. Detta beskrivs mer längre fram i analysavsnittet om erfarenheter och lärdomar.

Arbetsgrupperna har använt de olika delarna i KUBINOL-modellen för att utforska behov, kontext och önskad nytta parallellt med att de har inhämtat tillgänglig kunskap och skissat på en matchande insats. Det har gjort att en insikt i en pusselbit påverkat innehållet i en annan. Exempelvis har identifiering av faktorer som påverkar ofrivillig ensamhet (ålder, kön, socioekonomisk status etc) på olika vis lett till reflektion och att man ringat in målgrupp och behov. Detta har i sin tur lett till att man utforskat lokal statistik och kunnat ringa in den primära målgruppen för insatsen.

En översiktlig bild av respektive kommuns utvecklingsprocess i projektets slutfas återfinns i bilaga 1–6. Dessa sammanställningar illustrerar samtidigt, i komprimerad form, hur modellens pusselbitar använts som struktur för att dokumentera och därmed synliggöra processen i respektive kommun. Värt att notera är att alla verksamheter hade kommit olika långt i detta skede. Varje nedslag utgör en illustration över vad som då fanns i respektive verksamhets senaste skiss. Det innebär allt ifrån att ha tagit fram en första prototyp för test till att ha genomfört, följt upp och reviderat insatsen.

Processtödet till Göteborg har utifrån kommunens behov fokuserats på utveckling av innehåll i fyra nya äldrekonstulenttjänster. Det innebär att KUBINOL-modellen

tillämpats och testats på en mer strategisk nivå. Processtödet har även innefattat Göteborg Nordost, som startade upp en process när en av de nya tjänsterna tillsatts. Sammantaget ges en bild från olika kommuner och olikaskeden. Verksamheterna delar också med sig av några lärdomar, som är tänkta som medskick till de som är intresserade av att göra något liknande.

I den tidigare studien av utmaningar och möjligheter i HoF beskrivs hur den föreslagna KUBINOL-modellen (Tilling, 2022) kan förväntas bidra vid utveckling av kunskapsbaserade insatser, som skapar önskad nytta utifrån målgruppens behov samtidigt som lärande uppstår. Resultaten av insatserna förväntas på så vis bli både effektiva och möjliga att följa upp och utvärdera. I projektet har dubbel-lärandeprocesser stimulerats genom att modellens fem delar (fyra pusselbitar och test, omprövning, revidering och utvärdering) och dess innehåll har utgjort utgångspunkt för dialog om utveckling av specifika insatser i den aktuella kontexten i respektive kommun. I dialogen har respektive pusselbit lyfts in, ibland enskilt men ofta parallellt med en eller flera av de andra. På så vis har en angelägen fråga från praktiken (exempelvis; hur kan vi bidra till att bryta ofrivillig ensamhet hos de äldre personer som har svårt att ta sig ut själva?) kunnat lyftas fram, definieras, prövas och omprövas i dialog för att definiera önskad nytta. Ofta har dialogen rört sig emellan pusselbitar, det vill säga nytta, behov och kontext, tillgänglig kunskap och insats liksom hur kan man testa/följa upp/utvärdera insatsen. Här har KUBINOL-modellens delar erbjudit en användbar struktur som gagnat utbyte och dialog mellan verksamhetsrepresentanter och handledare.

Några metodexempel från praktiken

För att illustrera den adaptiva processen och kopplingen mellan KUBINOL-modellens olika delar i det handledda process- och metodstödet ges här några exempel från projektet. Att definiera nyttan med insatsen innebar en utmaning och alla arbetsgrupper beskrev att de var ovana vid detta. Dels var det ovant att tänka ut och definiera vad som skulle uppnås, dels upplevdes det svårt att nå bortom definitionen av den aktuella problematiken, det vill säga ofrivillig ensamhet. Spontant definierades nyttan därför som det som upplevdes vara motsatsen till problemet, att bryta ofrivillig ensamhet. För att komma vidare bestod handledningen i detta skede av att rikta fokus på och ”provtänka” tillsammans på vad som skulle uppnås i relation till problemområdet. Här användes frågor som handlade om vilken skillnad den äldre skulle uppleva till följd av insatsen, vilket tillstånd som skulle uppstå om insatsen lyckades, vad som skulle vara tillfredsställande för den äldre etc. Genom att skifta fokus öppnades nya definitioner av nyttan upp som kretsade kring att möjliggöra nya sociala relationer och att bidra till social gemenskap.

I sin tur möjliggjorde bilden av nyttan att övriga delar i modellen kunde utforskas med nya glasögon i de fem kommunerna. Att definiera nyttan i termer av social gemenskap gjorde även att kommunikation om HoF och kontaktskapande kunde utvecklas. OFrivillig ensamhet som begrepp hade generellt upplevts som delvis svårt och ibland kontraproduktivt att använda i dialog med målgruppen, då det har en negativ klang och även är kopplat till känslor av skam. Även i kontakt med andra aktörer beskrivs social gemenskap i stället ha haft en positiv och konstruktiv klang,

som underlättar dialog och samskapande. Att ringa in nyttan och på så vis även kunna kommunicera den, möjliggjorde även olika positiva ringar-på-vattnet-effekter i verksamheten. I Kungsbacka såg de exempelvis nya möjligheter i att fokusera på social gemenskap i informationsmaterial som skulle locka fler i och kring målgruppen ofrivilligt ensamma. I Stenungsund blev idén om att föra dialog om meningsfull social gemenskap för brukare en samlande utgångspunkt och röd tråd för utbyte och samskapande av meningsfulla sociala aktiviteter med hemtjänsten liksom en lokal pensionärsförening. I Göteborg blev nyttan en ledstjärna för utveckling av de fyra nya tjänster som utvecklades i linje med stadens ambition att hitta nya arbetssätt.

I Mölndal riktades fokus på kunskap om vilken typ av social gemenskap som lockar äldre män i närområdet kring en befintlig mötesplats och hur målgruppens behov såg ut. Det ledde till dialoger med äldre män i närområdet som inte besökte mötesplatsen, vilket i sin tur visade att potentiella kärnkomponenter i insatsen utgjordes av att kravlöst men regelbundet få träffa andra män i närområdet och prata utan att delta i någon specifik aktivitet. För att fånga kunskap om vad som utgjorde kärnkomponenter i bemötande av nya deltagare intervjuades kollegor med lång erfarenhet av arbete på en mötesplats. Kunskapen om målgruppens behov kopplat till nyttan liksom analys av professionell erfarenhet påverkade utformningen av innehåll och form för den insats, Sillfrukost, som utvecklats (se exempel från Mölndal i bilaga 5).

I Härryda planerades och utformades insatsen genom att två parallella nyttor som man ville uppnå i insatsen definierades, individens och organisationens. Genom att tydliggöra båda dessa kunde utforskandet av behov och kontextuella förutsättningar tillgodoses för både individens och organisationens nytta. I verksamheten påverkades även målgruppsfokus och insats av villkoren för de statliga medel som finansierade den planerade insatsen. Utifrån KUBINOL-modellen kunde dessa förutsättningar läggas in tillsammans med övrigt underlag i respektive pusselbit. Genom att specificera nyttan och ta hänsyn till externa krav i planeringen av insatsen kan även användbar utvärdering av uppnådd nytta främjas. (se exempel från Härryda i bilaga 3).

En sammanställning av alla fem deltagande kommuners nuläge i respektive utvecklingsprocess så som den såg ut i november 2023 finns i bilaga 1–6.

Nedan följer resultaten från en analys av de erfarenheter och lärdomar som gjorts under projektiden. Avsnittet bygger på deltagarnas anonyma skriftliga uppföljningar och handledarens analys av projektaktiviteter. Först beskrivs erfarenheter av KUBINOL-modellens användbarhet och nytta i praktiken.

KUBINOL-modellens användbarhet och nytta i praktiken

Ett syfte i projektet har varit att samla erfarenheter och dra lärdomar av att använda KUBINOL-modellen i praktiken.

Struktur och riktning vid utveckling av kunskapsbaserade insatser

Deltagarna beskriver att KUBINOL-modellen har bidragit till att skapa struktur och riktning när de har arbetat med att utveckla en insats. Strukturen har bestått i att

systematiskt uppmärksamma, beakta och sortera olika slags input utifrån modellens pusselbitar. Det innebär att uppdrag och verksamhetsmål, behov och önskemål i målgruppen, olika typer av fakta och kunskap, önskemål, problem, respons, frågetecken med mera har kunnat hanteras och analyseras på ett nytt och strukturerat vis.

Få en modell att arbeta utefter. T.ex. när någon i arbetslag vill ordna aktivitet efter specifik målgrupp -> att med KUBINOL testa om tanken håller. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-09-25)

Jag har själv upplevt att det är svårt att arbeta inom HoF utan en gemensam metod. Metoden vägleder arbetet och vi kan tillsammans följa processen och framför allt utvärdera och förbättra! (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

Att utgå från strukturen i KUBINOL-modellen och att växla mellan de olika pusselbitarna beskrivs skapa en "röd tråd" i utvecklingen av en insats. Nya steg i respektive pusselbit i modellen påverkar de övriga vilket gör att processen leder vidare. Deltagare beskriver att de samtidigt har tränat sig i att tänka mer systematiskt och strukturerat kring utveckling av insatser i stort.

Arbetet sker systematiskt och man jobbar i flera processer samtidigt. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

Att ha ett arbetsverktyg att kunna vila på i alla olika delar, oavsett var i en process man befinner sig. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

Det blir tydligare linjer i processerna och mer kvalitetssäkrade "lösningar". (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

Att arbeta med nyttan skapar fokus

Den första "pusselbiten", nytta, beskrivs genomgående av deltagarna som vägledande och central för att komma framåt i sina utvecklingsprocesser. Genom att aktivt arbeta med att ringa in och definiera den önskade nyttan under utvecklingsprocessen har ett tydligt fokus skapats i de insatser som utvecklas. Beskrivningen av den önskade nyttan verkar ha underlättat fokus och innehåll i övriga delar, exempelvis relevant uppföljning.

Att starta i vilken nytta man vill uppnå är väldigt bra och ger riktning till arbetet. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-09-25)

Att vi lyckats identifiera vad vi faktiskt vill göra och därmed konkretisera hur vi kan göra det men också utvärdera "rätt" saker. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

Göra skillnad där den behövs, alltså bättre möjlighet att få bra effekt/nytta. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

Det beskrivs också hur synliggörandet av nyttan gör att man bättre kan beskriva för chefer och politiker vad man gör och varför, grundat i forskning och fakta vilket skapar en tydligare roll och mer tyngd i HoF-verksamheten än tidigare.

Transparens gör det möjligt att motivera och kommunicera om insatser

Att arbeta utifrån struktur och innehåll i KUBINOL-modellens delar beskrivs av deltagare skapa transparens och tydlighet vid utveckling av insatser. Att synliggöra

vad och varför man utformar och genomför en insats upplevs vara nyttigt för en själv, men även i relation till olika intressenter. Transparensen bäddar för insyn och utgör grund för att motivera insatsers nytta, något som tidigare har upplevts vara svårt att kommunicera i HoF.

Det är luddigare i beskrivande av det vi gör idag och varför. Mer godtyckligt. Kan man påvisa att den här insatsen görs pga. den här lagen, forskningen, beprövade kunskapen och visa att insatsen bygger på detta, och då leder det till denna nytta. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

Framför allt att man kan återkoppla till både behovet och kunskapen så att det blir tydligare att visa för så väl egna organisationen som dem vi är till för, ser varför vi gör det vi gör för att nå nyttan. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

Att arbeta utifrån modellens struktur beskrivs skapa en utvecklingsprocess där nya lösningar blir möjliga att utforska och testa. Att samla in och använda relevanta underlag i modellens olika pusselbitar beskrivs även som ett stöd för att motivera nya, kunskapsbaserade insatser.

Att ha en verksamhet som präglas av kunskapsbaserade insatser, vi kan på så vis vara mer resurseffektiva, våga testa nytt och argumentera för vad vi gör. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

Att kunna kommunicera nyttan och på så vis motivera kunskapsbaserade insatser till exempelvis ansvariga politiker har beskrivits som en ny och välkommen möjlighet i HoF.

Koppla forskning -> målgrupp -> resurser = tydliggöra både i verksamhet varför vi gör som vi gör, även lyfta till politiken + tydligt syfte. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

Kunna visa politiken nyttan med insatser. Kostnadseffektivisera. Stöd att starta upp nya insatser och tjänster. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

Insatser som matchar målgruppens behov

Att uppmärksamma, identifiera och analysera målgruppens behov, utifrån den andra pusselbiten i KUBINOL-modellen, har bidragit till att utveckla insatser som bidrar till önskad nytta för målgruppen. Deltagarna har aktivt sökt kunskap om sin målgrupp genom exempelvis lokal statistik, intervjuer med representanter från målgruppen liksom dialoger med kollegor och andra aktörer med kunskap om målgruppen. Genom att ta hänsyn till behov och förutsättningar i målgruppen vid design av insats ökar möjligheterna att nå ut och kunna uppnå den önskade nyttan för dem, vilket tidigare upplevts vara svårt.

Att göra rätt saker utifrån behovet hos invånare. Se nya möjligheter till att ta fram underlag och nå målgruppen. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-09-25)

Mindre känslostyrda lösningar. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

Reflektion bidrar till ömsesidigt lärande och samskapande

KUBINOL-modellen beskrivs fungera som ett reflektionsverktyg i HoF-praktiken, vilket bidrar till dialog och lärande på arbetsplatsen. Det beskrivs också hur reflektion och dialog utifrån olika delar i modellen uppstår i kontakten med interna och externa intressenter.

Det blir en tydlig pedagogisk modell att följa som gör att man reflekterar på ett sätt som man inte gör annars, den ger upphov till många frågor att prata kring. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-09-25)

Genom att fokusera på exempelvis målgruppens behov av social gemenskap i dialog med kollegor i andra delar av äldreomsorgen i kommunen, såsom hemtjänstpersonal, framkommer och delas både information och professionella erfarenheter, vilket bidrar till en gemensam kunskapsbas och ömsesidig förståelse för de äldre personernas behov och befintlig situation.

Att koppla samman målgruppens behov och kontext och utforska hur önskad nytta kan uppnås grundat på tillgänglig kunskap gör att insatsen blir välgrundad, samtidigt som processen i sig blir inkluderande och samskapande.

Insatsen byggs upp på ett gediget sätt. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

För att det ska bli lättare att samarbeta. Lättare att följa processen och även presentera den. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

I den informerade dialog som uppstår genom att aktivt och fokuserat utforska behov skapas samtidigt ny reflektion och samsyn hos både HoF-medarbetare som medarbetare i hemtjänsten. I sin tur skapas på detta vis ett ömsesidigt lärande, en dubbel-loop-lärandeprocess (se figur 3), kring behov och förutsättningar som lägger en ny grund för utveckling och samskapande av en kunskapsbaserad och effektiv insats. Samtidigt byggs i de utvecklingsprocesser som skapas utifrån KUBINOL-metodiken nya relationer och tillit mellan personer och verksamheter (i och utanför HoF) som möjliggör nya samarbeten och lösningar över tid. I Stenungsund utvecklades exempelvis ny samverkan med hemtjänsten för att skapa en insats för social gemenskap för de personer som själva hade svårt att ta sig ut.

Professionalisering, empowerment och stärkt yrkesroll

KUBINOL-modellens struktur har beskrivits av deltagare som användbar för konstruktiv dialog med kollegor och andra intressenter, både internt och externt. Detta är något som annars upplevts som svårt.

Ser en stor nytta av att kunna förankra idéer i en modell. Att ha ett stöd för vart man ska stoppa in sina tankar gällande ett problem man vill titta närmare på. Modellen ger struktur och ger oss ett verktyg i ex. dialoger med politiken. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-09-25)

Genom att använda kunskap om målgruppens behov, forskningskunskap och beprövad erfarenhet och koppla samman detta med förväntad nytta beskriver deltagare hur de ser att KUBINOL-modellen i praktiken gör att HoF-insatser kan motiveras på ett nytt vis. Här beskrivs även en ökad egen förmåga att reflektera över det egna arbetet på ett nytt vis. Deltagare har beskrivit att lärandet genom processtödet och nytt utbyte med kollegor i och utanför den egna kommunen under projektiden har bidragit till personlig och professionell utveckling.

Jag tänker mer på forskning som finns och har en önskan att arbeta mer utifrån vilken målgrupp. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

Personlig utveckling och verktyg för enheten. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

Bredare delaktighet och tvärprofessionellt lärande vid utveckling av insatser

Att modellen erbjuder en struktur för ett utforskande och kunskapsbaserat utvecklingsarbete beskrivs stödja det egna arbetet i praktiken och främja ny, konstruktiv dialog med kollegor och intressenter. Det tvärprofessionella lärandet internt har uppstått genom utbyte mellan kollegor i verksamheten, och nya samverkansinitiativ mellan HoF-professioner och olika verksamheter i kommunen som hemtjänst och biståndshandläggning. Att använda KUBINOL-metodiken för att utveckla insatser beskrivs på så vis ha möjliggjort ökad delaktighet internt. Här har arbetet utifrån KUBINOL-metodiken lagt en grund för utvecklad samverkan över tid och möjliggjort tvärprofessionellt lärande i praktiken, något som tidigare utgjort en utmaning. Att arbeta utifrån KUBINOL-modellen har även gett upphov till dialog och samverkan externt, med exempelvis pensionärsföreningar och vårdcentral liksom med de äldre personer som utgör målgruppen. Detta har utgjort en del i utforskandet av målgruppens behov och identifiering av intressenter som är möjliga att ”kroka arm” med. KUBINOL-modellen, med dess fem delar, beskrivs överlag av deltagarna som pedagogisk och användbar i praktiken.

När jag presenterat vad vi gör inför andra inom kommunen har de gett uttryck för ”att det blir pedagogiskt, man fattar.” (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-09-25)

Även i relation till politiska funktioner och beslutsfattare beskrivs underlaget i KUBINOL-modellen inte bara ge stöd för ny dialog utan också tyngd i dialogen baserat på kunskap och målgruppens behov.

Modellen ger struktur och ger oss ett verktyg i ex. dialoger med politiken. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-09-25)

KUBINOL-modellen som sådan beskrivs ge struktur, riktning och stöd i utvecklingsprocessen. Dialog och samverkan med intressenter utifrån modellens fem delar möjliggör delaktighet i olika skeden av utvecklingsprocessen men skapar även nytt tvärprofessionellt lärande. Detta i sin tur bidrar till relevanta, förankrade och kunskapsbaserade insatser.

Analys av kärnkomponenter synliggör ”tyst kunskap”

Att ringa in och analysera kärnkomponenter utgör en del av pusselbiten Tillgänglig kunskap i modellen. Under projektiden har detta skett exempelvis genom att deltagare intervjuat erfarna kollegor och på så vis kunnat kartlägga och synliggöra ”tyst” professionell expertis. Exempelvis behövdes i en process kunskap om vad som utgör kärnkomponenter i kontakten med nya, socialt ovana besökare vid en mötesplats för att de ska vilja återkomma och på så vis kunna bygga nya sociala relationer. Resultaten blev värdefulla för utformningen av den aktuella insatsen och synliggjorde samtidigt vilka delar som personalen behövde värna och ansvara för och vad som skulle kunna genomföras av volontärer, med vägledning av personal.

Utveckling, uppföljning och utvärdering av nya och befintliga insatser

I projektet har huvudsakligt fokus legat på utveckling av nya insatser. I den tidigare studien där KUBINOL-modellen presenteras (Tilling, 2022), föreslås modellen kunna

användas både för att granska och utveckla befintliga insatser och för att utveckla nya. I slutet av projekttiden beskrev deltagare hur de såg sådana möjligheter i att använda KUBINOL för att systematiskt gå igenom sina insatser och tillsammans med sina kollegor se hur de skulle kunna utvecklas, revideras eller bytas ut. Här sågs även möjligheter i att ”introducera” KUBINOL som arbetsmetodik i verksamheten genom att utgå från en insats som alla kände till och kunde relatera till.

Att börja använda KUBINOL-metoden för att utvärdera det man redan gör idag borde vara mycket intressant för att på så sätt testa vår beprövade erfarenhet och verksamhet. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-09-25)

Att möjliggöra belysning och granskning av nya och befintliga insatser genom systematisk uppföljning och utvärdering av effekter har beskrivits som en övergripande fördel med KUBINOL-modellen. Inte minst ses fördelar i att modellens delar stödjer att den önskade nyttan genomsyrar insatsen och kan utvärderas.

Det blir tydligare linjer i processerna och mer kvalitetssäkrade ”lösningar”. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

Att vi lyckats identifiera vad vi faktiskt vill göra och därmed konkretisera hur vi kan göra det men också utvärdera ”rätt” saker. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

Erfarenheter och lärdomar från process- och metodstödet

De regelbundna, handledda process- och metodstödsmötena har utgjort en central del i projektet. Nedan beskrivs erfarenheter och lärdomar kopplade till detta stöd och projektets syfte.

Handledd dialog i arbetande möten har bidragit till lärande i KUBINOL-metodiken

Inför process- och metodstödstillfällena har deltagarnas aktuella skisser delats med handledaren i förväg. Tillsammans med muntliga beskrivningar av nuläget har skisserna legat till grund för dialogen. Deltagarna har lyft upp och delat sina aktuella frågor, utmaningar och idéer och handledaren har återkopplat utifrån det liksom läsningen av den skriftliga dokumentationen. Handledaren har väglett dialogen utifrån KUBINOL-modellens olika delar. Det adaptiva arbetssättet har inneburit att modellens delar har fått olika fokus över tid, utifrån verksamheternas aktuella behov. Den handledda dialogen och arbetsformen beskrivs av deltagarna som viktig för det egna lärandet i metodiken.

Arbetande möten vid processtödstillfällena, learning by doing, hjälp till självhjälp. Efter ett tag ramlar poletten ner... (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

Sortering kring olika delar i arbetet. Då har det blivit möjlighet till analys och omtänk. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

Deltagare beskriver att det uppstått både eget och organisatoriskt lärande i arbetet med KUBINOL-modellen. Detta har förstärkts i det regelbundna processtödet, där dialog om helhet och delar i modellen matchats mot utvecklingsprocessen i den egna praktiken. På så vis har lärandet om en kunskapsbaserad praktik utvecklats parallellt med utvecklingen av en egen insats.

Organisatoriskt lärande i den egna kommunen. Insatser och en verksamhet som i större utsträckning baseras på kunskap vilket gör att vi kan argumentera för vad vi gör. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

Systematisk utveckling av insatser utifrån modellens delar

Deltagarna uppskattar att ha fått stöd i att arbeta systematiskt utifrån KUBINOL-modellens olika delar. De beskriver att det har bidragit till att fokusera på den önskade nyttan i den insats som planerats.

Fått stöd att vara systematisk i formulering av nytta, metod, bakgrund. Insett vikten av att involvera andra aktörer. Funderat kring utvärderingsmetoden, att ha det i åtanke redan från start. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

Att fokusera nyttan leder framåt och skapar lärande utifrån tillgänglig kunskap. Att använda en metod som hjälper till att tänka, förankra och sätta ord på det arbete som ska utföras för att det ska nå den tänkta NYTTAN. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-09-25)

Att på ett strukturerat vis få utrymme, handledning och stöd i att synliggöra nuläget, se alternativa handlingsvägar och reflektera kring önskad nytta har bidragit till nya insikter och perspektiv.

Att se att pusselbitarna hänger ihop och är ömsesidigt beroende. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

Hjälp att komma fram i tanken. De olika bitarna behöver delas upp och varje del gräva vidare i, det är inte alltid så lätt att se vilket steg som ska tas. Stöd i att se vilket steg som ska tas, inte fastna. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

Nya insikter har lett till växelverkan och lärande

I sin tur har nya insikter utifrån någon av modellens delar, såsom ny kunskap om målgruppens behov, påverkat förutsättningarna för övriga delar och bidragit till att exempelvis ny samverkan med interna eller externa aktörer aktualiserats. Genom handledd dialog om helhet och delar i modellen har dessa kunnat matchats mot utvecklingsprocessen i praktiken. På så vis har lärandet om en kunskapsbaserad praktik kunnat utvecklas parallellt med utvecklingen av en egen insats i praktiken.

Genom dialog med kollegor, chef och processhandledning. Även genom att läsa, undersöka och göra tankeububblor kring frågor som dyker upp. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

Genom att jag själv har provtänkt i de olika pusselbitarna och sedan testat detta med såväl Karina som med arbetskamrater. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

Att bli utmanad och få motfrågor av handledaren beskrivs ha bidragit i den egna utvecklingsprocessen.

Kontinuerlig process med frågeställningar från processtödet har frambringat kunskap, lärande och förståelse. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

Betydelsen av "kritisk vän". (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

Öppnar för nya vägar och visar, sätter ord på kunskap. Genom frågor så sätts tankarna igång och Karina ser andra saker än man själv gör. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-09-25)

Hjälper oss att skruva på tankarna ett varv till. Viktigt att få motfrågor och bli utmanade i våra tankar. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-09-25)

Uthålligheten har stärkts i att etablera det nya arbetssättet

Deltagarna beskriver att det externa process- och metodstödet har bidragit till uthållighet och stöd i utvecklingsprocessen. Inledningsvis har det exempelvis upplevts som ovant och utmanande att samla in och sortera olika typer av input utifrån modellens delar i den egna löpande dokumentationen av processen. Här har handledningen kunnat uppmuntra till att vara pragmatisk och att lägga in underlaget i den del där det upplevts vara mest användbart för tillfället.

Att inte ge upp när det känns lite motigt och ensamt i den egna organisationen. Våga fortsätta processandet, ta nya tag. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

Hjälp att driva processen framåt, ta omtag. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

Stöd i att hålla i och hålla ut – kunna se utveckling. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

Stöd i att arbeta med den önskade nyttan har lett framåt

Att definiera den önskade nyttan i en insats utgör en central del i KUBINOL-metodiken. Samtidigt har det upplevts som ovant och utmanande att ringa in nyttan (exempelvis social gemenskap), där man istället fokuserat på det problem som man velat lösa (ofrivillig ensamhet). Här har process- och metodstödet fyllt en viktig funktion genom att synliggöra, uppmuntra och stödja utforskandet av alternativa formuleringar.

Fått hjälp med att själva komma fram till ”nyttan” med vad vi vill uppnå (så att det blir mätbart). Hela insatsen har blivit granskad med hjälp av modellen. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

Fått stöd att vara systematisk i formulering av nytta, metod, bakgrund. Insett vikten av att involvera andra aktörer. Funderat kring utvärderingsmetoden, att ha det i åtanke redan från start. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

Att fokusera nyttan leder framåt och skapar lärande utifrån tillgänglig kunskap. Att använda en metod som hjälper till att tänka, förankra och sätta ord på det arbete som ska utföras för att det ska nå den tänkta NYTTAN. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-09-25)

Att få utrymme, handledning och stöd i att synliggöra nuläget, reflektera kring alternativa handlingsvägar och utforska nyttan har på olika vis bidragit till utveckling och lärande.

Fått bredare bild av kunskapsbaserat arbete i sin egen praktik: kunskap från olika källor, input från kollegor. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

Att se att pusselbitarna hänger ihop och är ömsesidigt beroende. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

Hjälp att komma fram i tanken. De olika bitarna behöver delas upp och varje del gräva vidare i, det är inte alltid så lätt att se vilket steg som ska tas. Stöd i att se vilket steg som ska tas, inte fastna. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

I sin tur har nya insikter öppnat upp för att pröva helt nya lösningar i den planerade insatsen, ofta genom ny samverkan med interna och externa aktörer. KUBINOL-modellen som utgångspunkt i processtödet tycks även bidra till ett mer strategiskt, kunskapsbaserat förhållningssätt, genom sitt fokus på nytta och tillgänglig kunskap utifrån identifierade behov.

En djup förståelse för vikten av underlag i en tilltänkt uppgift: att t.ex. hitta belägg för att det arbete som bedrivs är relevant. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

Gemensamt provtänk har bidragit till ett utforskande arbetssätt

Ett viktigt inslag i process- och metodstödet har varit en form av dialog som kommit att kallas för ”provtänk”. Det har i praktiken inneburit att de frågor som uppstått från deltagare eller handledare har kunnat lyftas upp och problematiseras i dialog på ett öppet och konstruktivt vis. Genom att aktivt söka skapa en prestigelös dialog, där ingen part har förväntats ha tydliga svar, har istället olika typer av krux eller komplexitet kunnat synliggöras i processerna. Det har exempelvis handlat om utmaningar i att ringa in en önskad nytta och att formulera den. Här har handledaren kunnat ge flera alternativa exempel på hur en nytta skulle kunna formuleras i andra sammanhang, vilka i sig inte varit användbara i sammanhanget men som gett deltagarna nya referenser att relatera till i dialogen. Detta har i sin tur lett till alternativa förslag som kunnat provtänkas och testas vidare. Genom att dokumentera processen i löpande skisser liksom att provtänka tillsammans utifrån KUBINOL-modellens delar har det samtidigt uppstått ett lärande i ett nytt, utforskande arbetssätt.

Att använda relevant tillgänglig kunskap och kärnkomponenter

Deltagare beskriver att de utvecklat en djupare förståelse för vikten av att stödja sina insatser med robusta underlag och relevant kunskap. Process- och metodstödet ses ha bidragit till träning och insikt i att aktivt identifiera och använda relevanta kunskapsunderlag i det egna arbetet.

Tänka flera varv och varför. Fått hjälp med att konkretisera och fylla på med fakta och sett till att arbetet blir kunskapsbaserat. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

Att identifiera kärnkomponenter, inte minst i den egna och kollegornas professionella erfarenhet, hjälper till att se vad som är avgörande delar i en insats. Ett konkret exempel på identifiering av kärnkomponenter i att etablera relation med ny besökare vid en mötesplats gjordes av en deltagare genom att intervjua en erfaren kollega. I den gemensamma kartläggningen kunde flera avgörande faktorer, kärnkomponenter, som annars inte varit uttalade identifieras. Det handlade exempelvis om att skapa trygghetskänsla genom att personligen möta upp och välkomna besökaren, vid behov hjälpa till med kontaktskapande, finnas nära till hands etc. Dessa kärnkomponenter kunde när de identifierats dels byggas in i insatsen, dels kommuniceras till fler inklusive volontärer och vikarier. Det kan även vara till nytta för att kunna skilja ut vilken kompetens som krävs för att säkra kärnkomponenterna i en insats, exempelvis vad som kan genomföras av volontärer och vad som kräver professionell kompetens.

Samskapade, innovativa lösningar med HoF som nav

Utvecklingen av det nya, kunskapsbaserade arbetssättet har även lett till att aktörer i och utanför HoF har kunnat identifieras som kunskapskällor och samverkanspartners. Det har i sin tur bidragit till att fler personer i och utanför HoF har involverats i utforskandet av nytta, behov och kunskap men även i planering, samverkan och samskapande av den nya insatsen som sådan. Att kunna kommunicera och samlas kring önskad nytta har varit värdefullt.

Hemtjänstens verksamhet har skapat nya arbetsuppdrag för att kunna samverka med oss tack vare den nytta man sett. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

I arbetet med KUBINOL har man utöver effektiva lösningar i nya insatser även skapat nya relationer, gemensamma referensramar och tillit, vilket bidragit till att etablera en hållbar lokal utveckling att bygga vidare på över tid. En viktig del i denna utveckling har utgjorts av insikten att samverkan ger synergieffekter.

Att HoF-arbete är beroende av samverkan och där vi ofta kan skapa synergi med varandra som inte skulle samarbetat annars, så som hemtjänst, myndighet och civilsamhälle. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

Kopplat till att det nya systematiska utvecklingsarbetet börjat ta form i praktiken under projekttiden beskrivs även hur insatser liksom HoF-verksamheten som sådan blir möjlig att följas upp och utvärderas, både internt och externt. Detta ses som ett stort mervärde.

Ger mervärde för såväl den som arbetar med verksamheten som för den som ska utvärdera om verksamheten gör vad den har uppdrag att göra. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-09-25)

Fått hjälp med att själva komma fram till ”nyttan” med vad vi vill uppnå (så att det blir mätbart). (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

Nyttan har varit att förtydliga och få tankehjälp med att konkretisera nyttan med det vi vill (för att bli bättre på att ta fram vad:et, vad som ska göras). Även hur vi ska utvärdera. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-09-25)

Att på sikt även kunna utvärdera insatsernas förväntade nytta ekonomiskt har i flera deltagande verksamheter beskrivits som en möjlighet att utforska vidare framöver.

Gemensamma projektmöten – värdefullt utbyte och fördjupad förståelse för KUBINOL-metodiken i HoF-praktiken

Vid de tre gemensamma projektmöten som genomförts under projekttiden har deltagarna presenterat sitt nuläge för varandra. Presentationerna har strukturerats utifrån KUBINOL-modellens delar och visats för övriga i Powerpointformat. Respektive arbetsgrupp har även förberett en eller flera frågor/krukor/utmaningar som de vill få input på. Under och efter presentationerna har en aktiv dialog och utbyte skett och deltagarna har på det här sättet också fått del av hur andra tänkt och gjort i sina processer. Handledaren har tagit fram förslag på övrigt innehåll i träffarna och stämt av i förväg med respektive grupp under processtödstillfällena. På så vis har projekträffarna kunnat anpassas adaptivt utifrån gemensamma behov och önskemål, men även till form och innehåll i syfte att främja och fördjupa gemensamt lärande

med fokus på exempelvis kärnkomponenter i professionell expertis i HoF och tjänstedesign. Genom att presentera och kommunicera sin utvecklingsprocess för hela gruppen har även lärande skett om den egna processen, samtidigt som värdefull träning getts i att presentera för andra utifrån KUBINOL-modellen. Projektmötena har på så sätt främjat dubbelloop-lärande i KUBINOL-metodiken, samtidigt som fokus varit utveckling av nya effektiva insatser för social gemenskap.

Ta del av varandras arbete och få inspiration och kunskap + kärnkomponenter. Lär mig nytt och får hjälp att sätta ord på alla delar samt spetsa till och trätta ned. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

Här har jag fått bolla idéer, fått nya tankar och aha-upplevelser. Mycket givande att träffa andra som "brottas" med samma typ av utmaningar som man själv gör. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

Samarbetet och kunskapsutbytet kommunerna emellan vid de tre gemensamma projektträffarna beskrivs av deltagarna ha bidragit med praktiska referenser i att tillämpa KUBINOL-modellen. Deltagare beskriver hur träffarna med presentationer av nuläget i respektive utvecklingsprocess och gemensamt provtänk har bidragit till ökad kännedom om olika kommuners arbetssätt och erfarenheter, inklusive tips och idéer. Genom samarbeten och dialoger beskrivs hur ett tvärprofessionellt lärande skett bland deltagarna över tid, som berikat det egna arbetet och gett nya perspektiv.

Kunskapsutbyte samt igenkännande av att man har samma problem som man stöter och blöter. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

Viktigt och nyttigt att dela erfarenheter och utmaningar. Vi borde bli bättre på det och bjuda in varandra för att provtänka oftare.

Genom att dela med sig av sina processer med kollegor i andra HoF-verksamheter har en ökad förståelse för tillämpning av KUBINOL-metodiken i praktiken skett. Energin, igenkänningen och inspirationen i att dela erfarenheter liksom det kollegiala nätverkanget beskrivs som viktiga delar. Följande kommentarer om de gemensamma träffarna är hämtade från deltagarnas skriftliga uppföljningar vid den avslutande projektträffen 2023-11-13:

De har gett mer bredd i bilden av modellen. Trevligt att träffa alla som arbetar med KUBINOL. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

Suveränt med olika perspektiv och kontaktskapande i våra roller. Olika praktiska tips! (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

Nya synpunkter, idéer och metoder man inte tänkt på själv. Inspirerande. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

Stor nytta i att ta del av andra kommuners arbete. Nätverkande. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

Otroligt lärorikt att hjälpa varandra tänka. Också intressant att dela olika insatser men som i det stora hela baseras på samma nytta. Också betydelsefullt att träffa andra då man ofta är ganska ensam i det egna arbetet i kommunen. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

Diskussion och slutsatser

Utifrån projektets syfte diskuteras i detta avsnitt de erfarenheter som gjorts och de lärdomar som dragits. Dessa ligger till grund för tio övergripande slutsatser, vilka presenteras under respektive rubrik nedan.

Röd tråd i utveckling av insatser

KUBINOL fungerar som arbetsverktyg för att tänka efter före och inte gå direkt på lösningar. Genom att arbeta med modellens delar skapas en röd tråd vid utveckling av insatser och KUBINOL hjälper till att lyfta blicken. Det gör att man vågar tänka och pröva nytt, omvärldsbevaka och ta del av forskning, liksom tillgänglig kunskap i form av beprövad erfarenhet och professionell expertis. Att söka relevant kunskap själv liksom att ta hjälp att hitta kunskap har också visat sig vara betydligt lättare när nyttan och de övriga delarna är (åtminstone preliminärt) definierade.

Ny samverkan uppstår

När man arbetar utifrån KUBINOL-metodiken blir det naturligt att kroka arm med andra funktioner, aktörer och intressenter, både internt och externt. Det görs för att exempelvis inhämta fakta, kunskap och erfarenheter. Eller så handlar det om att samskapa hela eller delar av en insats utifrån gemensamt intresse av resultatet och att involvera målgruppen, närstående och intressenter i dialog och test av lösningar. Samtidigt som kontaktytorna ökar skapas nya relationer och ökad kännedom om verksamhetens syfte, vilket gör att fler involveras och kan bidra till att utveckla det hälsofrämjande arbetet.

Gemensamt provtänk och testande skapar delaktighet och relevans

Genom att arbeta strukturerat och kunskapsbaserat med att utveckla insatser utifrån KUBINOL-modellen har underlaget samtidigt blivit transparent och därmed även möjligt att dela med flera. På så vis möjliggörs gemensamt provtänk, test av idéer och prototyper i olika skeden liksom flexibilitet att möta upp nya förutsättningar och behov som uppstår över tid. Internt i HoF beskrivs exempelvis hur KUBINOL-arbetet ger ringar på vattnet, att man får syn på nya saker när man tillsammans börjar diskutera målgrupp, behov och nytta i insatser.

Fokus på nyttan motiverar och öppnar upp för utveckling

I projektet har en gemensam erfarenhet utgjorts av att fokus på önskad nytta i stället för problemet som sådant öppnar upp för och motiverar utveckling. Under projektet har ett gemensamt tema för de olika insatser som utvecklats utgjorts av att bryta ofrivillig ensamhet. Genom att utforska vad som utgjorde önskad nytta blev den gemensamma nämnaren att nyttan utgjordes av att öka/bidra till social gemenskap. Genom att fokusera på social gemenskap blev det dels möjligt att söka ny och användbar kunskap, dels möjligt att kommunicera med andra aktörer på ett nytt vis jämfört med att som tidigare prata om ofrivillig ensamhet som problem. Social

gemenskap visade sig vara begripligt, tydligt och framåtsyftande, vilket bidrog till motivation och delaktighet i dialog med andra aktörer internt och i samhället liksom med målgruppen själv.

Uppföljning blir en del av insatsen

Det kunskapsbaserade arbetssätt som tagit form i verksamheterna under projekttiden beskrivs leda till att statusen i HoF höjs. Detta inte minst genom att uppföljning utgör en viktig del redan i planeringen av insatsen. Genom att kunna följa upp nyttan beskrivs hur det blir möjligt att visa på insatsens kvalitet och effekt. Deltagare påpekar även att det finns ett värde i att använda en gemensam forskningsbaserad metod i hela GR för att öka tyngden och professionalismen i HoF-arbetet, liksom för att möjliggöra utbyte och lärande över verksamhetsgränser.

Lärande i kunskapsbaserad praktik uppstår i utvecklingsprocessen

KUBINOL-modellen och det tillhörande processtödet har bidragit till lärande och utveckling av en mer kunskapsbaserad praktik i de deltagande verksamheterna. Modellen har gett en strukturerad, kunskapsbaserad ram för arbetet, vilket har underlättat planering och stegvis utveckling samtidigt som det givit utrymme för reflektion och omvärdering av befintliga processer. Processtödet har främjat djupare förståelse och analys av det egna arbetets syfte och mål, liksom uppmuntrat till innovativt tänkande och problemlösning.

Alla pusselbitar liksom befintliga insatser är möjliga ”ingångar”

En lärdom från projektet har varit att ”ingången” i att arbeta med KUBINOL vid utveckling av en insats kan ske i vilken som helst av pusselbitarna (inte nödvändigtvis nyttan) exempelvis utifrån nya behov, ny kunskap eller ett nytt verksamhetsmål. En annan lärdom är att man kan börja arbeta med KUBINOL-modellen genom att tillämpa modellen på någon av sina befintliga insatser. På så vis finns redan något att utgå ifrån och fokus för lärandet kan läggas på hur modellens delar hänger ihop och påverkar varandra, direkt kopplat till den egna praktiken. Resultaten kan i sin tur skapa insikter som antingen leder till vidareutveckling av insatsen eller att insatsen inte bedöms vara relevant, vilket frigör kapacitet och skapar utrymme för utveckling i verksamheten. KUBINOL-modellen kan således börja användas i mindre skala, med början i en eller flera pusselbitar för att på så sätt skapa reflektion och dialog om utformning och innehåll i befintliga insatser.

Verksamhetsnära stöd viktigt för etablering av nytt arbetssätt

Det har i tidigare analys av framgångsfaktorer i verksamhetsutveckling inom vård och omsorg konstaterats att tillgång till nära metodstöd i praktiken är avgörande för att överkomma hinder på vägen och etablera nya arbetssätt på ett långsiktigt hållbart vis

(Myndigheten för vårdanalys, 2018a). En stödjande ”infrastruktur”, som främjar och aktiverar de nya arbetssätten kan möjliggöra att en ny, mer kunskapsbaserad praktik, växer fram och ersätter tidigare arbetssätt (se till exempel Schwartz och Tilling, 2023). Projektets design och innehåll tycks ha lagt en god grund för att fortsätta KUBINOL-arbetet i HoF-praktiken. Någon form av metod- och processtöd, som följer utvecklingsprocessen från sidan och kan fungera som en ”kritisk vän” för arbetsgruppen, torde därför vara intressant att erbjuda vid införande av KUBINOL i praktiken. Det har även framkommit att de regelbundet inbokade handledningstillfällena liksom projektmötena skapat förväntningar som hjälpt till att prioritera det nya arbetssättet i vardagen.

Modellen stödjer kommunikation och förankring

Modellens innehåll har beskrivits som pedagogiskt och lätt att kommunicera, vilket underlättat kommunikation och förankring bland kollegor. Att definiera nyttan i en insats har visat sig vara samtidigt ovant, utmanande och en nyckel för att utveckla en insats. Samtidigt har en viktig insikt varit att alla delar i modellen hänger ihop och bildar en helhet, där förändring i en bit påverkar de andra i en växelverkan som driver utvecklingsprocessen framåt. Här kan process- och metodstöd i någon form bidra till att hålla fokus på riktningen och framåtrörelsen i modellens olika delar.

Ett nytt arbetssätt utvecklas i praktiken

Sammanfattningsvis har KUBINOL-modellen upplevts fungera väl som arbetsmodell för att utveckla mer kunskapsbaserade hälsofrämjande insatser i de deltagande verksamheterna. Deltagarna beskriver i projektets slutfas (skriftlig uppföljning, 2023-11-13, process- och metodstödmöten november 2023) att de kommer att fortsätta använda KUBINOL-modellen i sin verksamhet för att utveckla nya och befintliga HoF-insatser. Att få regelbunden handledning i process- och metodstöd har underlättat och effektiviserat utvecklingen av insatser samtidigt som det ökat lärandet i KUBINOL-metodiken. Att löpande dokumentera och dela sin utvecklingsprocess i en samlad skiss har skapat överblick, transparens och bidragit till praktiskt lärandet i verksamheterna. De gemensamma projekträffarna har skapat värdefullt kollegialt utbyte och lärande i metodiken.

Några medskick till dig som vill börja använda KUBINOL-modellen

För dig som vill börja använda KUBINOL-modellen i praktiken följer här några medskick, från mig som handledare och utifrån de erfarenheter och lärdomar som gjorts under projektet.

Dokumentera processen löpande

Under projekttiden har deltagarna löpande dokumenterat underlag och innehåll till sin planerade insats med KUBINOL-modellens delar som rubriker. När exempelvis ny information om kopplingen mellan ofrivillig ensamhet och socioekonomi har hittats har den skrivits in under rubriken Tillgänglig kunskap. Skissen blir en aktuell och löpande uppdaterad bruttolista av strukturerat underlag som ger en samlad bild av nuläget i processen. Den utgör ett arbetsmaterial som även möjliggör att du kan kommunicera delar och helhet med kollegor och intressenter vilket är ett bra underlag för både samverkan och samskapande. Det kan kännas ovant att både skissa och att dela skisserna med andra. Det kan också uppstå en rädsla för att göra ”fel” eller för att skissen borde skrivas på något visst vis. Se i stället skissen som ditt/ert arbetsmaterial, spara nya skisser löpande (istället för att radera) och välj själv om/vad du vill föra dialog om. Över tid kommer de samlade skisserna även att utgöra värdefull dokumentation av utvecklingsprocessen för den aktuella insatsen och möjliggöra att du kan följa vad som hänt över tid, vilket bidrar till både transparens och lärande. Vid behov kan du/ni även gå tillbaka och se vilka ”vägval” som gjorts liksom de framsteg som skett.

Nya frågor uppstår – de leder framåt

Förvirring kan uppstå, om än på högre nivåer över tid. Utforskande processer kan upplevs ovana till en början. Ju mer kunskap och underlag man samlar in, desto fler möjligheter öppnar sig. Samtidigt kan det bli svårare att orientera sig och begränsa sig i en insats. Att arbeta systematiskt utifrån KUBINOL innebär en utforskandeprocess, som skiljer sig från ”görande-logiken” där man börjar i själva aktiviteten. Tillfällig osäkerhet över vägval till följd av ny kunskap (från forskning, dialog med målgrupp, testning av insats etc) är en del av utvecklingsprocessen, och kräver ofta revidering i en eller flera pusselbitar. På så vis kommer insatsen att skapa mer nytta i slutändan.

Involvera andra i utvecklingsarbetet

KUBINOL-modellen är designad för att kunna utveckla kunskapsbaserade insatser i praktiken på ett strukturerat vis. Modellens struktur med de fyra pusselbitarna och den femte delen med test, uppföljning, utvärdering av insats passar också bra som utgångspunkt för att involvera relevanta funktioner i utvecklingsarbetet. Det kan handla om olika delar i modellens struktur: att ringa in den önskade nyttan så att den blir tydlig, att fånga in behov tillsammans med målgruppen, närstående eller professioner som naturligt kommer i kontakt med målgruppen, att tolka

verksamhetens uppdrag, att få uppslag till olika kunskapskällor, att identifiera kärnkomponenter i en beprövad insats med mera.

Testa i tid och ofta

Genom att testa både uppslag, utkast och preliminära insatser i praktiken görs nyttiga erfarenheter som skapar både lärande och effektivitet. Genom att testa först och i flera led skapas goda förutsättningar för en insats som uppnår önskad nytta. Den investering som görs i form av gemensamt provtänk, prototyper, tester och revideringar innan är en bra investering.

Det är viktigt att våga testa preliminära förslag och idéer löpande i stort och smått under utvecklingsprocessen, för att se hur väl de fungerar eller tas emot i praktiken. På så vis finns i slutänden en mer relevant och förankrad insats, som har goda chanser att uppnå förväntad nytta.

Inte fastna för länge i ”planeringsfasen” – ut och testa och sedan revidera. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

Håll i och håll ut

Att etablera ett nytt arbetssätt utifrån KUBINOL-modellen i praktiken utgör en förändring som kräver tid, utrymme och tålamod för att lyckas. Precis som testandet ovan är införande av KUBINOL som arbetssätt i verksamheten en investering som ger resultat över tid i form av kunskapsbaserade insatser som skapar önskad nytta, samtidigt som värdefullt lärande uppstår till gagn för målgrupp och samhälle. Att skapa förutsättningar för det nya arbetssättet kan behöva ske på olika vis. Tre konkreta exempel:

- Att regelbundet avsätta tid för dialoger, skissande, kontaktskapande, inläsning, testning etc i utvecklingsprocessen.
- Mandat att revidera/ersätta befintliga insatser utifrån behov och nytta.
- Efterfråga, prioritera, integrera och kommunicera nytta, behov och kunskapsgrund i uppdrag, uppföljning och utvärdering av verksamheten. På så vis bekräftas, synliggörs och legitimeras det nya arbetssättet.

Att arbeta systematiskt och iterativt utifrån KUBINOL-modellen med att identifiera behov, definiera nytta, ta del av relevant tillgänglig kunskap, kroka arm med andra intressenter, föra dialog, testa och utvärdera kan upplevas ta mer tid än befintliga arbetssätt. I gengäld möjliggörs effektiva insatser som leder till önskad nytta för målgruppen och i förlängningen organisatoriska och samhällsliga mål om ett utvecklat hälsofrämjande och förebyggande arbete. Arbetssättet främjar att många intressenter involveras: målgruppen, olika berörda aktörer (kollegor i och utanför HoF såsom bistånd, hemtjänst, ekonomi, beslutsfattare), lokalsamhället (fastighetsägare, föreningar, butiker, frisörer med flera) och andra (vårdcentral, regionala funktioner med flera). De involveras i både design och genomförande av insatser, vilket ökar förankring, medskapande och delaktighet. När en insats sjösätts är den varken en kopia på någon annan tidigare insats eller helt ny och oprövad, vilket gör att flera delar som tidigare utgjort utmaningar i HoF (Tilling, 2022) redan

har uppnåtts, såsom att nå rätt målgrupp, att nå ut till svårnådda grupper, att samverka med andra och att kunna utvärdera och kommunicera effekten. Arbetet och tiden som läggs på att identifiera vad som ska göras och hur det ska gå till liksom att involvera, testa och revidera en insats kan ses som en investering för att uppnå önskad nytta.

Förslag på fortsatt arbete

Här presenteras förslag på fortsatt arbete utifrån de erfarenheter som gjorts i projektet liksom önskemål från deltagande verksamheter. Sammanfattningsvis ges följande förslag:

- Utveckla stöd- och utbildningsmaterial kopplat till KUBINOL-modellen, såsom vägledande frågor för respektive pusselbit i modellen. Samt se över möjligheten att utveckla ett samlat utbildningsmaterial eller utbildning.
- Process- och metodstöd i att etablera KUBINOL-metodiken i praktiken, för utveckling av nya och befintliga insatser samt handlett utbyte mellan verksamheter som använder modellen.
- Erbjud stöd i att utvärdera den önskade nyttan i en insats, inklusive resurseffektivitet.
- Genomför forskning om KUBINOL-modellen i socialtjänstpraktiken, med fokus på etablering av kunskapsbaserade arbetssätt och lärande.

Deltagare beskriver i slutet av projekttiden att de nu ”börjat komma igång på allvar” i sina verksamheter och ser behov av att fortsättningsvis ”förankra arbetssättet”. Ett förslag utifrån deltagarnas önskemål är att se över möjligheten att GR ger fortsatt processtöd till deltagande HoF-verksamheter som kommit i gång med KUBINOL-metodiken för att etablera det nya arbetssättet långsiktigt, utifrån behovsanalys och dialog. Det skulle även kunna generera fortsatt värdefull metodkunskap.

Jag tror att det hade varit gynnsamt [med något gemensamt GR-initiativ efter projektet]. Mycket som vi inte hade uppnått utan detta processtöd så tror absolut att tillfällen att mötas för att dela tankar utifrån modellen hade gynnat utveckling för många. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

Någon form av processtöd, för att utveckla nya insatser liksom att utvärdera och utveckla befintliga HoF-insatser. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

Någon form av processhandledning fortsatt framöver, hjälper en att granska sig själv. I övrigt kommer jag fortsätta använda mig av KUBINOL vid utformning av insatser. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

En idé kan även vara att utforma stödjande frågor kopplade till pusselbitarna i KUBINOL-modellen, som vägledning vid implementering i praktiken. Detta kan förslagsvis ske i nära samverkan med representanter från verksamheter som använder och/eller vill använda modellen för att testa förslag i praktiken. Stöd efterfrågas även av projektdeltagarna i att kunna utvärdera nyttan i en insats, inte minst att kunna räkna på effekter och kostnadseffektivitet. Förslagsvis kan metodstöd ges i att utforska och beräkna samhällsekonomisk nytta, kopplat till utveckling av insatser enligt KUBINOL-modellen. Detta kan innebära att det blir möjligt för kommunerna att ta fram nya beslutsunderlag utifrån de förväntade hälsofrämjande effekter som uppstår vid utveckling av kunskapsbaserade insatser enligt KUBINOL-modellen.

Flera av GR:s medlemskommuner som inte deltagit i projektet beskriver att de börjat använda eller är på väg in i KUBINOL-processer. Detta öppnar upp möjligheter, exempelvis kan modellen som sådan utvärderas även i dessa verksamheter. En

möjlighet kan även utgöras av att GR erbjuder processtöd till nya verksamheter i medlemskommunerna som så önskar, utifrån behovsanalys och dialog. På sikt kan utbildning och stöd i KUBINOL-metodik för stödfunktioner ute i kommunerna (metodstödjare, verksamhetsutvecklare, enhetschefer), möjliggöra värdefullt verksamhetsnära processtöd.

Vi kommer fortsätta använda KUBINOL till processer framöver. Ej helt klarlagt men kan t.ex. vara i hur ledningsgruppen genom KUBINOL kan ge tydligare uppdrag till medarbetare. Jag har förhoppningar om att personal går utbildning i KUBINOL. Tänker att det ger mer genomtänkta och välplanerade aktiviteter inom HoF. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

I uppföljningen av projektet poängterar deltagarna vikten av fortsatt lärande utbyte mellan verksamheterna för att dela metoderfarenheter med varandra då det utgör värdefull input när nya arbetssätt ska etableras. Ett förslag är därför att GR erbjuder handledda tillfällen för kunskapsutbyte mellan verksamheter som använder KUBINOL-modellen för att stödja utveckling och organisatoriskt lärande. För att stödja användningen av KUBINOL i praktiken föreslås även att ett stödmaterial och/eller utbildningsmaterial i KUBINOL-metodiken utarbetas, i samverkan med verksamheter.

De erfarenheter och resultat som uppnåtts i projektet kan även läggas till grund för fortsatt forskning, uppföljning och utveckling av KUBINOL-metodiken.

Skulle gärna se en koppling mellan forskning och det arbete som bedrivs i kommunerna. (Deltagare, skriftlig uppföljning, 2023-11-13)

Här kan KUBINOL-modellens användbarhet, metodikens bidrag till nytto- och effektfokus i verksamheten, resurseffektivitet i insatser, utvärderingsmöjligheter, organisatoriskt lärande och nya samverkansmöjligheter vara särskilt intressanta att utforska vidare utifrån de befintliga projektresultaten. Ytterligare områden som kan vara intressanta att belysa är hur arbetsmiljön och uppfattningen om den egna yrkesrollen i HoF påverkas. Från ett användarperspektiv är de äldres egen syn på delaktighet och inflytande intressant att följa upp i de insatser som utvecklas med hjälp av KUBINOL-modellen. Det är angeläget att vidare över tid utforska modellens potential som verktyg för organisatoriskt lärande i kunskapsbaserad praktik och systematisk utveckling av kunskapsbaserade hälsofrämjande insatser i kommunen. Det gäller både i relation till en kunskapsbaserad socialtjänst och en hälsofrämjande nära vård och omsorg. Det kan även vara intressant att utforska tillämpning av KUBINOL-modellen på befintliga HoF-insatser, det vill säga hur kan modellen stödja utvärdering, revidering och kvalitetssäkring av befintliga insatser.

Referenser

Argyris, C., 1991. Teaching Smart People How to Learn, Harvard Business Review. Maj/juni 1991.

Argyris, C., 1999. (andra upplagan). On Organizational Learning, Blackwell Publishers, Cambridge Massachusetts/Oxford.

Folkhälsomyndigheten. 2024. *Ensamhet – förekomst, konsekvenser och åtgärder – En kartläggning*, Rapport.

<https://www.folkhalsomyndigheten.se/publikationer-och-material/publikationsarkiv/e/ensamhet-forekomst-konsekvenser-och-atgarder-en-kartlaggning/> Hämtad 2024-03-08.

Hasson, H., och von Thiele Schwarz, U. 2017. Användbar evidens: om följsamhet och anpassningar. Natur & Kultur Akademisk.

Heifetz, R. 1994. Leadership Without Easy Answers; Distinguishing adaptive from technical work, Cambridge Massachusetts.

Karlsson L., och Tilling K. 2017. *Koll på kvaliteten i äldreomsorgen: Utveckling av ledning och uppföljning med fokus på enhetsnivån*. Centrum för regional utveckling, Region Västmanland.

Kunskapsguiden. 2024. *Ofrivillig ensamhet bland äldre personer*, Områden och teman.

<https://kunskapsguiden.se/omraden-och-teman/aldre/ofrivillig-ensamhet-bland-aldre-personer/>

Hämtad 2024-03-19.

Myndigheten för vårdanalys. 2018a. *Bäddat för utveckling*. Rapport.

<https://www.vardanalys.se/rapporter/baddat-for-utveckling/7>

Hämtad 2024-01-15.

Myndigheten för vårdanalys. 2018b. *Implementering i vården och omsorgen – En kunskapsöversikt om beslutsnivåer och professionsperspektiv*.

<https://www.vardanalys.se/rapporter/implementering-i-varden/4>

Hämtad 2024-01-15.

Region Stockholm. 2021. Strategier för att förebygga ensamhet hos äldre – En kunskapssammanställning.

<https://www.folkhalsoguiden.se/publikationer/ces-rapport-202111-strategier-for-att-forebygga-ensamhet-hos-aldre/>

Hämtad 2023-12-20.

Rosengren, A. 2021. *Hela livet: En läkares erfarenheter om hälsa, forskning och vardagens utmaningar*. Norstedts, Stockholm.

Schwartz, B., och Tilling, K. 2023. Making evidence-based practice actionable in the social service context: experiences and implications of workplace education, *Journal of Workplace Learning*, Vol. 35 No. 9, 2023.

<https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/JWL-12-2022-0168/full/pdf?title=making-evidence-based-practice-actionable-in-the-social-service-context-experiences-and-implications-of-workplace-education>

Hämtad 2024-01-22.

Socialstyrelsen. 2023. *Vägledning för att förhindra ofrivillig ensamhet bland äldre personer, primärvård och äldreomsorg.*

<https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2022-12-8239.pdf>

Hämtad 2024-03-19.

SOU 2018:32. *Ju förr desto bättre – vägar till en förebyggande socialtjänst.*

Delbetänkande av Utredningen Framtidens socialtjänst, Statens offentliga utredningar.

<https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2018/04/sou-201832/>

Hämtad 2024-03-19.

SOU 2018:38. *Styra och leda med tillit – forskning och praktik.* Forskningsantologi från Tillitsdelegationen.

<https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2018/06/sou-201838/>

Hämtad 2024-01-15.

SOU 2018:47. *Med tillit växer handlingsutrymmet – tillitsbaserad styrning och ledning av välfärdssektorn.* Huvudbetänkande av Tillitsdelegationen, Statens offentliga utredningar.

<https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2018/06/sou-201847/>

Hämtad 2024-01-15.

SOU 2020:19. *God och nära vård – En reform för ett hållbart hälso- och sjukvårdssystem.* Delbetänkande av utredningen Samordnad utveckling för god och nära vård, Statens offentliga utredningar.

<https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2020/04/sou-202019/>

Hämtad 2023-12-20.

SOU 2019:29. *God och nära vård – Vård i samverkan,* Delbetänkande av Utredningen Samordnad utveckling för god och nära vård, Statens offentliga utredningar.

<https://www.regeringen.se/contentassets/3fcc1ab1b26b47bb9580c94c63456b1d/god-och-nara-var-d-sou-2019-29.pdf>

Hämtad 2023-12-20.

SOU 2020:47. *Hållbar socialtjänst – En ny socialtjänstlag*. Slutbetänkande av Utredningen Framtidens socialtjänst, Statens offentliga utredningar.

<https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2020/08/sou-202047/>

Hämtad 2024-01-25.

Sveriges kommuner och regioner (SKR). 2023a. Inriktning för SKR 2024–2027.

https://skr.se/download/18.1fed951818bcc05038c2326a/1700213865666/SKR_Inriktning-2024-2027.pdf

Hämtad 2024-01-25.

Sveriges kommuner och regioner (SKR). 2023b. *Omställning till Nära vård*.

<https://skr.se/skr/halsasjukvard/utvecklingavverksamhet/naravard/omstallningtillnaravard.57446.html>

Hämtad 2023-12-22.

Tilling, K. 2022. *Utveckling av hälsofrämjande och förebyggande insatser för äldre – KUBINOL-modellen*. Rapport, Göteborgsregionen (GR), FoU i Väst.

<https://goteborgsregionen.se/kunskapsbank/utvecklingavhalsoframjandeeochforebyggandeinsatserforaldre.5.689c53ed18388fd1925df4f.html>

Hämtad 2023-12-20.

SOU 2020:19. *God och nära vård. En reform för ett hållbart hälso- och sjukvårdssystem*.

<https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2020/04/sou-202019/>

Hämtad 2024-01-15.

Sveriges kommuner och regioner (SKR). Innovationsguiden.

<https://innovationsguiden.se/>

Hämtad 2024-01-15.

Västra Götalandsregionen och Högskolan i Skövde. 2022. *Främja hälsa och förebygg ofrivillig ensamhet*. Rapport. <https://mellanarkiv-offentlig.vgregion.se/alfresco/s/archive/stream/public/v1/source/available/sofia/rhs6922-1386364389-327/native/Ofrivillig%20ensamhet%20rapport.pdf>

<https://mellanarkiv-offentlig.vgregion.se/alfresco/s/archive/stream/public/v1/source/available/sofia/rhs6922-1386364389-327/native/Ofrivillig%20ensamhet%20rapport.pdf>

Hämtad 2024-03-19.

Wikipedia. 2024. PDCA definition. <https://en.wikipedia.org/wiki/PDCA>. Hämtad 2024-02-05.

Bilaga 1. Göteborg – strategisk utveckling

Göteborg: Strategisk utveckling av äldreskonsulenttjänster

Nytta:

- Utveckling av ett kunskapsbaserat uppdrag i fyra nya tjänster för att utveckla social gemenskap för äldre personer i Göteborg.

Behov och kontext:

- Göteborgs stad har mål som syftar till att främja aktivt och hälsosamt åldrande.
- Demografi och socioekonomi skiljer sig åt mellan de fyra stadsområdena i staden.
- Utvecklingspotential finns i utökad samverkan med det lokala civilsamhället.

Tillgänglig kunskap:

- Forskning om ofrivillig ensamhet visar att socioekonomi, ensamboende, kön och ålder korrelerar med upplevd ofrivillig ensamhet.
- Frome – I den engelska staden Frome arbetar man med en modell för att främja hälsa. Modellen handlar bland annat om att främja social gemenskap genom att lotsa människor till olika aktiviteter och grupper där man kan få kontakt med andra.

Kärnkomponenter:

- Utbyte och samverkan mellan de fyra äldrekonsulenterna för att skapa gemensamt lärande.
- Skilja på breda och riktade hälsofrämjande insatser för att kunna nå olika målgrupper.
- Arbeta med relationen till lokala föreningar, näringsliv och så vidare i varje stadsområde.

Insats:

- Fyra nya äldrekonsulenttjänster, en i varje stadsområde i staden, med uppdrag att utveckla och leda kunskapsbaserade insatser för ökad social gemenskap.

Testa, utvärdera, ompröva och ev. revidera insatsen

- Fokus under 2023 har varit att rekrytera de fyra nya äldrekonstulenterna. Under 2024 kan vi samla in erfarenheter och utvärdera arbetet.
- Uppföljning, erfarenhetsutbyte och koordinering sker mellan äldrekonstulenterna vid gemensamma avstämningsmöten. Utvärderingskriterier kommer att tas fram i en intern styrgrupp under 2024.

Vilka lärdomar tar ni med er från det här arbetet?

- Vikten av att ha tydliga ledningsstrukturer för de nya äldrekonstulenternas samverkan på stadsdelsövergripande nivå. Vi har upprättat en styrgrupp och tagit fram en förtydligat uppdrag.

Bilaga 2. Göteborg Nordost

Göteborg Nordost: Kontaktskapande för seniorer i Bergsjön

Nytta:

- Seniorer i Bergsjön ska utöka sitt sociala nätverk, vilket i sin tur ska medföra att andelen ofrivilligt ensamma seniorer minskar.
- Åldersavgränsning (70–74 år) har gjorts för att informationen inte ska komma i ett för tidigt skede för seniorerna, men inte heller för sent.

Behov och kontext:

- Ofrivillig ensamhet har identifierats som ett prioriterat område i stadsområde Nordost. Bergsjön valdes då det är ett område med hög andel socialt isolerade samt högt antal seniorer.
- Bergsjön är det område i Nordost som har minst andel deltagare på mötesplatser i Nordost. Målgruppen upplevs inom HoF som svår att nå ut till.

Tillgänglig kunskap:

- Forskning om ofrivillig ensamhet påvisar hälsorisker, både avseende fysisk och psykisk hälsa, inklusive suicidrisk.
- Seniorer 70–74 år i Nordost har högre förekomst av livsstilssjukdomar som till exempel diabetes och fetma jämfört med övriga Göteborg. Bergsjön är det område i Nordost med störst andel seniorer 75+ med låg ekonomisk standard.
- Olika former av uppsökande arbete har genomförts i flertalet kommuner som vunnit framgång med den metoden. Exempel på kommuner är Norrköping, Partille, Oskarshamn och Kristianstad.

Kärnkomponenter:

- Tydligt vad som erbjuds och vem man kan kontakta för att få information.
- Individuell anpassning i fråga om hur och var informationen ges.
- Sammanställning av vad som finns att tillgå i stadsområdet, för att målgruppen ska få en överblick.
- Skapa förutsättningar för känsla av trygghet, känd person på plats på mötesplatserna.

Insats:

- Informationsutskick till seniorer i åldern 70–74 år boendes i Bergsjön. Informationsutskicket kombineras med intensivt uppsökande arbete i området på torg, bussar och spårvagnar.

Testa, utvärdera, ompröva och ev. revidera insatsen

Målgruppen har avgränsats i ålder och geografiskt område för att testa insatsen i mindre skala.

- Mötesplatserna ska föra statistik över nya deltagare och vilket område de kommer från.
- Uppsökande äldre konsulent för statistik över antal seniorer
 - som man samtalar med under ”torgande”
 - som vill bli uppringda/få hembesök
- Uppsökande äldre konsulent ringer upp de som efterfrågat mer muntlig information efter några månader upp (om de samtycker till detta), för att följa upp om de besökt en mötesplats eller inte.

Vilka lärdomar tar ni med er från det här arbetet?

- Samverkan är viktigt. Då man börjar nysta i relevanta aktörer dyker ofta mycket information upp som man inte hade anat eller väntat sig från början. Informationen kan medföra att insatsen utvecklas, eller att idéer och nya samverkanspartners tillkommer.

Bilaga 3. Härryda

Härryda: Uppsökande hälsolots och hälsosamtal

Nytta:

Individuell nytta

- Stärka äldre personers psykiska och fysiska hälsa genom hälsosamtal
Bidra till att äldre personer får en bättre livskvalitet genom att kunna ingå i en social gemenskap

Organisatorisk nytta

- Skapa helhetssyn kring arbetet med ofrivillig ensamhet
- Ökat kvarboende, minskat behov av biståndsinsatser och positiv hälsoekonomisk effekt

Behov och kontext:

- Socialtjänstlagen: Ansvar för att äldre personer har en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra. Genom olika insatser underlätta för den enskilde att bo hemma, ha kontakt med andra och bryta oönskad isolering
- Statsbidrag 2023–2024 för att motverka ofrivillig ensamhet hos de allra äldsta, med inga/få insatser, i ordinärt boende
- Primär målgrupp: 80+ år, utan biståndsinsatser utöver trygghetslarm, ensamhushåll.
- Svårt för målgruppen att fysiskt ta sig till olika sociala sammanhang på grund av bristande tillgänglighet och kostnad.
- Samarbetspartners: primärvården, biståndshandläggare, hörselcentralen, frivilligorganisationer med flera.

Tillgänglig kunskap:

- Forskning: ofrivillig ensamhet och isolering är vanligare bland äldre i ensamhushåll, vid låg socioekonomi och bland utrikesfödda. Äldre män har högre suicidrisk. Ensamboende ökar risk för demenssjukdom.
- Hälsosamtal utformas utifrån den evidensbaserade 5-fingermodellen
Teorier om KASAM och salutogent förhållningsätt används, vid beroendeproblematik Audit-Dutit.
- Bedömningsinstrumentet De Jong Gierveld Short Scales for Emotional and Social Loneliness mäter emotionell och social ensamhet.
- Beprövad erfarenhet: Intervjuer med professionella visar att samtal om hälsa och social gemenskap är svårt att få till i ordinarie verksamheter. Känsla av otrygghet utgör hinder för deltagande i sociala sammanhang liksom hörselproblem. Personligt och aktivt stöd är avgörande för deltagande i aktiviteter.
- Lokal statistik: antalet ensamhushåll 80+ som inte har fler insatser än trygghetslarm

Kärnkomponenter:

- Kartläggning av olika livsområden som grund för vidare lotsning till hälsofrämjande aktiviteter
- Stöd som möjliggör deltagande och upplevd trygghet i sociala aktiviteter

Insats:

- Uppsökande hälsolots som erbjuder hälsosamtal och möten, för att tillsammans med den äldre hitta strategier och lotsa till olika alternativ som kan främja hens psykiska och fysiska hälsa.
- Inbjudan till hälsosamtal sker dels via ett personligt brev till målgruppen dels via formulär på kommunens hemsida, varefter lotsen tar kontakt. Informationsblad med kontaktuppgifter läggs ut på olika strategiska platser i kommunen.
- Hälsolots deltar vid PoP-Up-träffar för seniorer i samverkan med civilsamhället liksom hälsofrämjande informationsmöten.
- Informationssamtal med primärvården, Rehab, biståndshandläggare, apotek, hyresvärdar, bibliotek, politiker, pensionärsorganisationer samt fixare och volontärverksamhet.

Testa, utvärdera, ompröva och ev. revidera insatsen

- Uppföljning av deltagande i insatsen.
- Avpersonifierad dokumentation görs löpande av hälsolotsen. De äldres upplevelse av ensamhet följs upp efter tre månader för att se om det skett någon förändring. Ev ny uppföljning efter sex månader.

Vilka lärdomar tar ni med er från det här arbetet?

- Samverkan internt liksom med region och civilsamhället är viktig för att skapa en tydlig röd tråd och ett gemensamt synsätt kring hur man ska stötta seniorerna. Återkommande information om hälsolotsens uppdrag och hälsosamtal krävs.

Bilaga 4. Kungsbacka

Kungsbacka – nya sociala sammanhang för seniora män

Nytta:

- Bryta ofrivillig ensamhet och isolering bland seniora män. Tanken är att hjälpa ofrivilligt ensamma till sociala sammanhang för att skapa nya kontaktytor.

Behov och kontext:

- Målgruppen är seniora män 80 år eller äldre i ett bostadsområde där det finns hög andel ensamhushåll.
- Befintliga insatser når inte ofrivilligt ensamma äldre män. Många känner inte till våra insatser eller vad kommunen erbjuder.
- I Kungsbacka finns mål om att öka den digitala delaktigheten.

Tillgänglig kunskap:

- Forskning visar att ofrivillig ensamhet skapar lägre livskvalitet. Somatiska sjukdomstillstånd kan kopplas till den psykiska ohälsa som ofrivillig ensamhet genererar.
- Ensamboende seniora män och suicid korrelerar.
- På kommunens aktiviteter är män underrepresenterade.

Kärnkomponenter:

- Vår erfarenhet visar att studiebesök och föredrag är aktivitetsformer som generellt lockar fler män. Det krävs även ämnen som intresserar.
- Aktiviteter ledda av män är mer välbesökta av män.
- För att lyckas behöver vi kroka arm med aktörer som har kontakt med målgruppen, till exempel frivilligcenter, pensionärsorganisationer, vårdcentraler, församlingar i Kungsbacka och bostadsbolag.

Insats:

- Initialt sker kontaktskapandet med målgruppen vid olika informationstillfällen om digitalt stöd.
- Vi vill börja testa om vår digitala stödfunktion kan fånga upp gemensamma behov och utifrån det erbjuda stöd i form av teknik i vardagen, en social aktivitet riktad till män.

Testa, utvärdera, ompröva och ev. revidera insatsen

- Testa om den valda kontaktvägen når en relevant målgrupp utifrån vår önskade nytta.
- Hur många män väljer att delta i aktiviteten?
- Utvärdering av kvalitet, till exempel i vilken utsträckning har aktiviteten bidragit till meningsfull social samvaro?

Bilaga 5. Mölndal

Mölndal: Sillfrukost för ensamboende män

Nytta:

- Skapa relationer som ökar trygghet och minskar ofrivillig ensamhet.
- Ökad kännedom om kommunens insatser.
- Vardagsrutin, ett mål med dagen.

Behov och kontext:

- Behov av kontaktyta som möjliggör social gemenskap för ensamstående män som är 80 år eller äldre och som bor i och kring Mölndals centrum.
- Stor variation i socioekonomisk status i området → viktigt med låg kostnad.

Tillgänglig kunskap:

- Ofrivillig ensamhet → psykisk ohälsa → suicid. Särskilt stor risk hos män i hög ålder.
- Beprovad professionell erfarenhet visar vikten av att bli sedd av personalen, humor och trygghet. Låg kostnad inkluderar ekonomiskt utsatta och en lättillgänglig lokal nära bostaden kan vara en förutsättning för deltagande.
- Målgruppen är inte intresserad av att ingå i ett större sammanhang eller i mer styrda aktiviteter – de vill "tjöta". Aktiviteten är främst till för att locka de vi inte når med andra riktade aktiviteter där utformning eller miljö upplevs som hinder för deltagande.

Kärnkomponenter:

- Det som gör att deltagare trivs i en grupp och fortsätter att komma: bekräftelse, humor, trygghet, energi, salutogenes, tillgängligt, kostnadsfritt/liten kostnad, kontinuitet.
- Det "sociala" är den viktigaste biten i insatsen.

Insats:

- Varje torsdag morgon dukas det upp frukostbuffé med ägg och sill på Träffpunkten i centrum. Frukosten står framme kl. 09.00–10.30 och kostar 30 kr, inklusive kaffe. Personal ansvarar för frukost och finns med i bakgrunden.
- Aktiviteten har spridits genom mun till mun, genom Träffpunkternas program och genom affischering i lokalen. Under året kommer en särskild inbjudan att skickas hem till målgruppen boende i närområdet.

Testa, utvärdera, ompröva och ev. revidera insatsen

- I mars 2024 kommer mellan 8 och 12 ensamboende män över 75 år regelbundet till frukosten. De flesta deltagarna ingår inte i andra aktiviteter, dvs nått ny målgrupp.
- I en öppen intervju med besökare som kommer till frukosten, anger de att det sociala är den största anledningen till att de kommer. Några röster från 80 plus männen: "Tjöt och billig frukost", "Detta är perfekt", "Och så är det så rar personal", "en sociala biten, att komma hit och träffa folk".
- Uppföljning genom intervjuer och/eller enkäter planeras under senhösten efter att utskicken är gjorda, för att se om det är fler besökare på frukosten och om vi når den målgrupp vi önskar.
- Frukostdeltagarna kan ges möjlighet att ingå i en referensgrupp då andra aktiviteter för målgruppen planeras.

Vilka lärdomar tar ni med er från det här arbetet?

- Det behöver finnas personal i lokalerna som kan fånga upp besökarnas behov. Genom att låta personal som är anställd av träffpunkten driva verksamhet i cafélokalen skapas nya naturliga kontaktytor mellan personal och besökare. De kan fånga upp besökarnas olika behov och särskilt uppmärksamma nya besökare.
- Målgruppen är inte intresserad av att ingå i ett större sammanhang eller i mer styrda aktiviteter – de vill "tjöta".
- Riktad information och förstahandsinformation kan vara bra för att nå särskilda grupper som inte är digitala eller självmant söker information.

Bilaga 6. Stenungsund

Stenungsund – Samskapande i lokalsamhället för äldre personer med hemtjänst

Nytta:

- Individuell nytta: Öka möjligheterna till deltagande i nya sociala sammanhang där meningsfulla möten kan skapas och som därmed kan bidra till bibehållen och/eller förbättrad livskvalitet och hälsa.
- Organisatorisk nytta: Skapa utrymme för organisatoriskt lärande kring hur framtida HoF-insatser kan utvecklas för ökad social kvalitet bland seniorer i kommunen.

Behov och kontext:

- Politiskt mål att skapa minst en ny mötesplats för ökad social samvaro för ofrivilligt ensamma äldre.
- Andra aktörer som ökar möjligheterna till deltagande i sociala sammanhang för seniorer är kommunens mötesplats, dagverksamhet och föreningar i civilsamhället.
- Identifierat glapp av den nytta som uppnås av kommunens insatser och civilsamhället.
- Individer som inte kan ta sig ut på egen hand går miste om sociala och hälsofrämjande aktiviteter.
- Svårt att nå ut till ofrivilligt ensamma som inte kan ta sig till aktivitet själva.
- Civilsamhällesorganisation ville samverka lokalt i sin outnyttjade lokal, i ett socioekonomiskt utsatt område.
- Hemtjänsten intresserad av att prova nya samarbetsformer för att möjliggöra deltagande i meningsfull social aktivitet.

Tillgänglig kunskap:

- OFrivillig ensamhet är starkt kopplat till socioekonomisk status och ålder.
- Praktiska förutsättningar för deltagande har visat sig vara avgörande.
- Aktiviteter som ligger för tidigt på dagen fungerar inte (om man behöver hjälp med morgonrutiner etc).
- Upplevd meningsfullhet och kravlöshet är avgörande för målgruppen för att vilja delta.

Kärnkomponenter:

- Hemtjänsten som medskapare (identifiera behov och deltagare, ledsagning, planering, motiverande arbete etc).
- Att få umgås i ett kravlöst sammanhang, dit andra också kommer för sällskap.
- Vikten av att ha något att se fram emot.

Insats:

- Kommunen har i samverkan med civilsamhället skapat gemenskapsträffar riktade till personer som har insatser från hemtjänsten inom två områden. I ett område genomförs träffar i samarbete med en hyresgästförening och i det andra området i samarbete med en lokal civilsamhällesorganisation. Innehållet har bestått av att mötas över en fika varav några tillfällen uppmärksammat högtidsdagar eller besökts av hund och häst.

Testa, utvärdera, ompröva och ev. revidera insatsen

- Till en början mest fokus på utvärdering kring organisatorisk nytta, bland annat ihop med hemtjänstpersonal för att ta reda på vad som fungerade och vilka utmaningar som fanns kring att informera och motivera målgruppen.
- Efterhand utvärderas målgruppens upplevelse av insats för att kontinuerligt mäta den individuella nyttan.

Vilka lärdomar tar ni med er från det här arbetet?

- Betydelsen av att utveckla det hälsofrämjande och förebyggande arbetet i socialtjänstens befintliga verksamhet, så som hemtjänsten.
- För att nå definierad målgrupp och genomföra insatser i samverkan mellan kommun och civilsamhälle krävs att det finns en person med samordnande funktion, gärna med förankring i hemtjänsten som kan vara en länk mellan enhetschefer, undersköterskor, föreningar/civilsamhälle och målgruppen.
- Mervärde uppstår genom stärkta relationer och förtroende för verksamheten när hemtjänsten är medskapare i hälsofrämjande insatser.
- Djur har en hälsofrämjande och relationsskapande effekt.
- Vikten av ett kravlöst sammanhang. Man har inte behövt lägga så mycket resurser på aktiviteter utan det finns ett värde i att bara komma ut och prata/sitta med i ett sammanhang.

Bilaga 7. Uppföljningsenkät

Frågor i anonym uppföljningsenkät till projektdeltagare, 2023-11-13

1. Vilken nytta/effekt har processtödet bidragit till?
2. Har du själv och/eller verksamheten lärt något nytt?
 - b. Beskriv på vilket vis lärandet skett
3. Vilken nytta ser du i att använda KUBINOL-modellen?
 - b. Vilken skillnad ser du jämfört med tidigare? Vilken är den största nyttan?
4. Vad skulle kunna utvecklas i KUBINOL-modellen?
5. Hur skulle KUBINOL-processtöd kunna utvecklas?
6. Vilken nytta ser du i de gemensamma projekträffarna? Vad har de gett?
7. Hur ser det fortsatta arbetet med KUBINOL ut hos er?
8. Skulle du vilja se något gemensamt i GR efter projektet?
9. Har du några medskick eller något annat du vill säga?